

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

IKT i gymnasieskolans svenskundervisning

ICT for upper secondary level education within the subject of
Swedish

Författare: Sebastian Andersson
& Björn Landin

Handledare: Astrid Regnell

Examinator: Maria Nilson

Termin: VT-2013

Ämne: Svenska språket

Nivå: Grundnivå / G2F

Kurskod: 2SVÄ006

Sammanfattning

I föreliggande uppsats undersöks IKT (informations- och kommunikationsteknik) i gymnasieskolans svenskundervisning. Studien har utförts bland annat genom kvalitativa intervjuer av 5 svensklärare på fyra olika gymnasieskolor i Småland. Författarna försöker ge svar på vilka motiv som ligger bakom den pågående förändringen mot ett mer digitaliserat svenskämne, vad och hur dessa förändringar rent konkret ser ut samt om svenskundervisningen blir bättre eller sämre av IKT. Dessutom har vi försökt ta reda på och besvara hur svensklärares attityder till förändringen ser ut samt huruvida skolornas 1:1-satsning med en dator per elev har betydelse för förändringen mot en IKT-baserad svenskundervisning.

De huvudsakliga resultaten visar att det finns olika motiv till integrerandet av IKT i svenskämnet på gymnasiet. Vi ser tendenser till något som kan sägas vara ett slags socialiserat behov hos dagens unga där de nya digitala, visuella medierna ser ut att påverka och förändra den unga generationens sätt att hantera sitt lärande. Användandet av IKT i svenskundervisningen verkar leda till lite mer aktiva och motiverade elever och en anledning kan vara ett hos läraren elevcentrerat, individanpassat förhållningssätt gentemot sina elever. En annan orsak kan vara att teknikens hjälp bland annat ger mer tid för lärarstöd under lektionerna. Dessutom kan vi i studien urskilja att skolledningens inställning är direkt avgörande för hur IKT-utvecklingen på skolan fortlöper och att deras inställning speglas i svenskläraren, samt att 1:1-satsningar i initialskeenden ofta är problematiska men att ledningsgruppen är avgörande för vilken riktning den framtida utvecklingen tar.

Nyckelord

IKT, gymnasieskolan, svenskundervisning, svenskämne, svensklärare, 1:1-satsning, motiv

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
2 Bakgrund	3
3 Metod och material	9
3.1 Urval och procedur	9
3.2 Intervjumetod	9
3.3 Forskningsetik	10
3.4 Metodkritik	12
4 Vilken betydelse för svenskundervisningen har skolornas 1:1?	15
4.1 Avgörande faktorer för en fungerande 1:1-satsning	16
4.2 Problem vid genomförande av 1:1	18
4.2.1 Arbetssätt och metoder	18
4.2.2 Dåligt förberedda satsningar	20
4.2.3 Stöldbärlighet	21
4.3 Åtgärder för uppkomna problem	21
4.4 1:1.satsningarnas kostnader	23
4.5 Sammanfattning och diskussion 1:1 – Är 1.:1-satsningar viktiga för gymnasieskolans svenskämne?	25
5 Vilka motiv ligger bakom IKT i gymnasieskolans svenskundervisning?	28
4.1 Ett samhälleligt motiv	29
4.2 Kommersiella intressen?	31
4.3 Blir svenskundervisningen bättre av IKT?	33
4.4 Ett socialiserat behov?	34
4.5 Sammanfattning och diskussion av vilka motiv ligger bakom IKT i gymnasieskolans svenskundervisning	38
6 Vilka faktiska förändringar kan urskiljas i svenskämnet?	40
6.1 IKT- verktyg och metoder i svenskundervisningen	41
6.1.1 Sociala medier, nätverk och forum	41
6.1.2 Skrivande: delade dokument	43

6.1.3 Skrivande: bloggar och presentationer	44
6.1.4 Digital litteratur och läsning	45
6.1.5 Omvända klassrum	47
6.1.6 Gamification	48
6.2 Elevaktivt, elevcentrerat eller individualiserat?	48
6.3 Exempel på faktiska förändringar i svenskämnet	50
6.4 Sammanfattning och diskussion av vilka faktiska förändringar som kan urskiljas i svenskämnet när IKT integreras i undervisningen	51
7 Vilka attityder och inställningar kan urskiljas bland svensklärare när ny teknik och nya medier integreras i svenskundervisningen?	53
7.1 Dubbla tryck	54
7.2 Generella attityder.....	55
7.3 Orsaker till negativa attityder – Digital religion och självändamål	56
7.3.1 Orsaker till negativa attityder – Saknaden av metoder grundade i empiriskt underlag	57
7.3.2 Orsaker till negativa attityder – Brist på ut- och fortbildning	59
7.4 Existensberättigande för svenska som modersmål	60
7.4.1 Medieekologi – Ett möjligt förhållningssätt för svenskläraren att se på medier	62
7.4.2 Den tryckta litteraturens vikt i de intervjuade svensklärarnas undervisning	63
7.5 Sammanfattning och diskussion av vilka attityder och inställningar man kan urskilja hos svensklärare och skolläda ning när ny teknik och nya medier integreras i svenskundervisningen	63
8 Avslutning	66
Källförteckning	69

1 Inledning

Vi studenter har under hela vår universitetstid matats med att det är viktigt att ta in den nya teknologin i vår framtida undervisning men aldrig fått mer information än just vikten av att faktiskt nyttja de digitala möjligheterna. Vi som utfört den här undersökningen började på ämneslärarprogrammet höstterminen 2011. Båda författarna studerar med inriktning mot gymnasiet där huvudämnet är svenska.

Som blivande svensklärare har vi hela tiden känt ett behov av att erhålla större kunskaper om informations- och kommunikationsteknik (IKT)¹ och om det praktiska användandet av det i konkreta undervisningsmetoder i svenskämnet, bland annat med tanke på den rådande samhällsutveckling som inom alla sektorer idag ser en accelererande utveckling inom IKT. Vi känner således ett tryck på oss att bli duktiga IKT-användare i vår framtida lärarbana där trycket kommer utifrån, men även uppifrån från våra lärare och utbildare inom institutionen för språk och litteratur, vilken vi tillhör.

Under november/december månad 2012 var vår svenskklass ute på den första VFU-perioden och erfarenheterna som vi lärarstuderande erhöll inom svenskundervisningen på olika skolor i Småland vad gäller IKT var minst sagt begränsade. Frågan om IKT kom således upp under VFU-seminariet, vilket inföll den 9 januari 2013, och där efterfrågade flera i klassen mer kunskap eller till och med en separat kurs inom fältet IKT inom svenskundervisningen.

Skolorna i Sverige och därigenom många lärare i diverse ämnen på alla nivåer försöker, som vi har förstått det, hänga med i denna IKT-utveckling och lyckas till viss del när det gäller den *tekniska* biten, mycket tack vare 1:1-satsningen (en dator per elev) på skolorna. Däremot misstänker vi att det finns en viss pedagogisk kompetensbrist vad gäller användandet av IKT-verktyg och de nya undervisningsmetoderna som gör att skolorna och främst lärarna och deras undervisning ej kan leva upp till utvecklingen i övriga samhället.

Med anledning av ovanstående bestämde vi oss för att utnyttja föreliggande uppsats till att sätta oss in i hur det verkligen ser ut med IKT-användandet i svenskämnet på gymnasiet. Vi bestämde oss för att intervjua svensklärare och med dem diskutera 1:1-satsningens betydelse för svenskundervisningen, olika bakomliggande motiv till de pågående förändringarna, om och hur de nya verktygen och metoderna används samt hur en IKT-integrering i

¹ Vi använder begreppet IKT i vår studie eftersom termen även innefattar IT.

svenskundervisningen påverkas av svensklärares attityder och inställningar.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med vårt arbete är att genom kvalitativa intervjuer undersöka förutsättningar för IKT i svenskämnet, om och hur svensklärare i gymnasieskolan arbetar med IKT i sin undervisning, det vill säga vilka nya verktyg och metoder som appliceras, samt vilka didaktiska förändringar och utmaningar som svensklärare står inför om undervisningen mer och mer digitaliseras.

Föreliggande uppsats behandlar följande fyra frågeställningar:

- 1) Vilken betydelse för svenskämnet har skolornas 1:1-satsning (en dator per elev)?
- 2) Vilka motiv ligger bakom IKT i gymnasieskolans svenskundervisning?
- 3) Vilka faktiska förändringar kan urskiljas i svenskämnets undervisningspraktik när ny teknik och nya medier integreras?
- 4) Vilka attityder och inställningar kan urskiljas bland svensklärare när ny teknik och nya medier integreras i svenskundervisningen?

Sebastian Andersson utreder och diskuterar fråga 1 och 4, och Björn Landin fråga 2-3.

2 Bakgrund

Gällande teorin i uppsatsen har det varit svårt att hitta litteratur där man behandlar IKT specifikt inom gymnasieskolans svenskämne. Men vi kommer här att presentera delar av den befintliga litteraturen som finns på området samt redan genomförda studier som vi hittat om bland annat IKT i svenskämnesundervisningen.

Det finns mycket undersökningar och material gällande IKT generellt och även ett gediget underlag för svenskundervisningen i grundskolan. Däremot lyser ämnesspecifikt material från gymnasieskolan med sin frånvaro. Det finns även många internationella rapporter gällande IKT, men eftersom vi undersöker gymnasieskolans *svenskundervisning* och inte IKT som fenomen i sig, har mycket av det internationella material som finns tillgängligt ej varit applicerbart i vår undersökning. Vi har därför varit tvungna att sortera bort mycket av de avhandlingar och böcker som vi läst, både svenska och internationella rapporter. Bland det material som inte är svenskdidaktiskt valde vi de avhandlingar som vi tyckte gav mest information som på något sätt kunde knytas till de frågeställningar som vi valt att avhandla. Mycket av den litteratur som finns tillgänglig och som faktiskt behandlar IKT i svenskundervisningen är inriktad mot grundskolan. Vi har bland annat hittat avhandlingar som undersöker den norske pedagogen Arne Tragetons modell ”att skriva sig till läsning” och behandlar hur lärare arbetar med denna modell samt elevernas läs- och skrivutveckling i lågstadiet. I grundskolans svenskundervisning finns alltså ett gediget material som behandlar IKT, men dessa har inte varit hjälpsamma för att söka information om de frågor som vi valt att fokusera i vår uppsats.

Vi har bland annat även läst igenom delar av det material som Jan Nilsson, lärarutbildare vid Malmö högskola har presenterat. Nilsson har bland annat diskuterat och problematiserat framtidens skola och dess för- samt nackdelar med fokus på tematiskt arbete. Det material som vi haft tillgång till har även det riktat in sig mot grundskolan. Annan litteratur som vi valt bort har berott på att de slutsatser som dras kan återfinnas i andra avhandlingar och texter som vi valt att inkludera i vår uppsats. Vi har dessvärre inte hittat speciellt många rapporter som belyser nackdelar med IKT i sig, vilket innebär att detta berörs genom empirin i uppsatsen. Däremot finns det en växande kritik gentemot skolornas 1:1-satsningar och dessa behandlas i uppsatsens fjärde kapitel.

I antologin *IT i skolan mellan vision och praktik* (Riis 2000) ges en historisk bakgrund till hur datoriseringen i skolan de senaste decennierna gått till. 1973 inledde Skolöverstyrelsen (SÖ) en försöksverksamhet med datorn i skolan och när slutrapporten kom 1980 fastslogs samtidigt ett handlingsprogram med benämningen ”Datorn i skolan”: ”studien visade att det var möjligt att använda datorer i skolan. [...] Man slår också fast att datorer behövs i gymnasieskolan men inte i grundskolan.” (Riis 2000:9f). 1994 går datoriseringen i skolan över i en ny fas vilket bland annat har att göra med utvecklingen av ett Internetbaserat skoldatanät i Sverige (och lite senare i Europa på initiativ av Sverige). Samma år bildas Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling, KK-stiftelsen, som satsar ca en miljard kronor på ”IT i skolan”, där även Sveriges kommuner är medfinansierare: ”Intresset för IT generellt sköt av dessa och andra skäl fart 1994.” (Riis 2000:16). 1998 initierades på uppdrag av utbildningsdepartementet ett nationellt IT-projekt kallat *ITiS* (IT i skolan) under mottot ”Lärandets verktyg” där främsta syftet var kompetensutveckling av lärare (Riis 2000:17f). *ITiS* avslutades 2002 och sedan dess ”har inga nya nationella IT-projekt initierats.” (Skolinspektionen 2011).

Linda Reneland-Forsman, lektor vid Linnéuniversitetet, har genomfört en studie kallad *Problematisk frånvaro av digital kompetens i lärarutbildningen* (2011). Studiens syfte är att undersöka och synliggöra hur digitala medier kommer till uttryck i lärarprogrammets styrdokument och undervisning (2011:21). Reneland-Forsman följer bland annat upp och försöker se om projektet Ung Kommunikation² har gett några direkta effekter hos lärarutbildarna. Enligt Reneland-Forsman visar studien att digital kompetens är sällsynt ”som inslag i lärarprogrammen och som faktisk kompetens bland lärarutbildare” (2011:17). Hon lyfter upp en digital agenda för Sverige *IT i människans tjänst* (Näringsdepartementet 2011) vilken regeringen presenterade hösten 2011. Där beskrivs olika behov och strategier för IT-användningen i samhället på alla nivåer:

Regeringens strategidokument, *It i människans tjänst* (Näringsdepartementet, 2011) tycks följa och tolka *digital kompetens* i enlighet med EU:s fjärde nyckelkompetens som kunskaper och färdigheter. Informationskompetens lyfts också fram. (Reneland-Forsman 2011:18)

Reneland-Forsman diskuterar literacybegreppet, sätter det i relation till de digitala medierna, och menar att digital kompetens kan likställas med den engelska motsvarigheten ”new literacy”, vilket ligger nära ett vidgat textbegrepp. Därigenom borde digital kompetens mera

² Ett 5-årigt projekt mellan tre lärosäten (däribland Linnéuniversitetet) som avslutades sommaren 2011.

betraktas som en utvecklad läs- och skrivförmåga och mindre som en teknologisk fråga (Reneland-Forsman 2011:19).

Undersökningen *Maila mig sen!- lärarintentioner och förändrade gränser för elevers arbete* (2001) är skriven av Gunilla Jedeskog från Linköpings universitet. Jedeskog har i flera år undersökt hur IT används i de svenska skolorna och *Maila mig sen!* var färdigställt 2001 och gjordes var en utvärdering av KK-stiftelsens 27 stora skolprojekt med IT-inriktning. Jedeskog återvände till nio olika lärare som i satsningens initialskede framstod som ”entusiaster” för att undersöka hur deras inställning gentemot IT i undervisningen utvecklats samt hur lektionerna faktiskt ser ut när datorer integreras för vederbörande lärare. Rapporten har varit en värdefull resurs och har som syfte att undersöka vilken innebörd som IT-användning kan ha för undervisningen, vad elever och lärare gör när de arbetar med IT, samt vad som kännetecknar dessa lektioner. Arbetet behandlar IT generellt och *inte* svenskämnet specifikt, men belyser bland annat vilka elever som är vinnare respektive förlorare när IT (IKT) integreras i undervisningen. Vi har tagit del av och begrundat rapporten, men eftersom vi inte har undersökt klassrumssituationer utan empirin och fallstudien återges genom de intervjuade svensklärare har arbetet inte använts i den utsträckning som kanske vore lämpligt om vi faktiskt hade gått in i klassrummen och observerat ett antal lektioner.

Resultatet av Jedeskogs undersökning visar bland annat att elever både i grund- och gymnasieskola får en dålig inskolning i hur man använder sig av datorerna och att det inte gick att urskilja någon hänsyn utifrån elevers olika förmågor. Bland de tidigare skolåldrarna tycktes arbetet gå från ett i början relativt lärarstyrt arbete, till ett arbetssätt där eleverna fick ta allt större ansvar och beslutsfattande på egen hand. De äldre eleverna fick inte alls samma inskolning i datoranvändandet eftersom de förväntades att redan ha de nödvändiga kunskaperna. Den inskolning dessa elever erbjuds är begränsad till den lärarrespons som de får på inlämnade uppgifter (2001:110). Jedeskog menar att det dominerande intrycket som hon fick som observatör i klassrummen var att samtliga elever förväntades att arbeta med samma uppgift på samma sätt och differentieringen av elever är mycket bristfällig (*ibid.*). Jedeskog hävdar att forskning visar att elevens redan förvärvade kunskaper och förståelse för det som skall studeras, förförståelsen alternativt ingångsförståelsen och elevens tillvägagångssätt när den sätter sig in i uppgiften är faktorer som avgör hur eleven lyckas (2001:110). Studien visar också att eleverna klarar det egna ansvar som datoriseringen överlag inneburit olika bra och att mycket av de resurser som skolan lagt på datorer, är på bekostnad av vissa elever som istället är i stort behov av lärarstöd (2001:111). I arbetet ges en neutral

bild av de faktiska förhållanden som rådde i klassrummen hos de nio lärare som deltog i undersökningen.

I *Bloggen möter undervisningen – konkreta metodiska tips* (2007) beskriver svenskläraren Liza Greczanik det nya IKT-verktyget *bloggen*, vilken används mer och mer av både lärare och elever i en digitaliserad skola av idag. Bloggen är intressant ur ett svenskämnesperspektiv eftersom det är ett utmärkt sätt att föra ut sina texter till en större publik. ”Ordet blogg är en förkortning av ’webblogg’ (eng. *blog*). Bloggen är ett publiceringssystem [på Internet] som syftar till snabb och frekvent uppdatering, och som kännetecknas av att det senaste inlägget publiceras högst upp på sidan.” (2007:8). Det kan röra sig om någon typ av nätdagbok av en enskild person och kan således vara av mer privat natur. Ur ett skolperspektiv fungerar det dock så att bloggen skapas kring ett ämne, till exempel en boktipsblogg, där eleverna bland annat kan recensera böcker eller skriva författarporträtt och ge återkoppling på varandras texter (2007:42). Greczanik menar att bloggen är ett utmärkt verktyg för eleverna att lära känna Internets olika sidor. Genom att skriva och publicera sina texter publikt måste eleverna på ett annat sätt än tidigare ta ställning till en rad frågor eftersom texterna genom bloggen har många fler mottagare än bara läraren. Det är således ett utmärkt tillfälle att diskutera källkritik och plagiering samt etiska frågor kring vad som är fakta eller värderingar. Den största vinsten med att använda bloggen i svenskundervisningen är att den verkar språkutvecklande: ”Bloggen uppmuntrar till kommunikation, diskussion och reflektion” (2007:19).

Något som däremot än så länge är ett mindre vanligt IKT-verktyg i svenskundervisningen, om man jämför med bloggen, är användningen av datorspel eller datorspelsliknande moment. Detta kallas bland annat för *gamification*, *spelifiering* eller *spelbaserat lärande* och begreppen används lite olika beroende av miljö och verktyg: ”Spelifierat lärande är att addera ett speltänk och spelkomponenter till lärmiljön. Spelbaserat lärande handlar om att använda spel i undervisningen.”³ I examensarbetet *Dator och TV-spels pedagogiska plats – några lärares och elevers syn på dator och TV-spel i svenskundervisningen* (2010) har Markus Johansson undersökt spelmediet på en gymnasieskola med anknytning till svenskämnet. Han konstaterar att spelmediet har en plats i svenskämnesundervisningen med tanke på det vidgade textbegreppet i skolans styrdokument eftersom det är en vidareutvecklad berättandeform från film, TV och skönlitterära verk. Användaren av dator- och TV-spel intar dock en mer aktiv roll, i jämförelse till de äldre medierna, eftersom spelaren genom olika val mer eller mindre

³ Webbplats: <http://spelifieralarande.se/projektrapport/> hämtad 2013-04-18.

kan påverka berättelsen (2010:10f). I Markus Johanssons studie lyser dock lärares och elevers erfarenheter av spelmediet med sin frånvaro i svenskämnesundervisningen. Lärarna ser möjligheter med spelmediet i andra skolämnen såsom historieämnet och engelskan, och verkar därmed vara medvetna om spelmediets potential till att få eleverna mer aktiva och motiverade i undervisningen. Men generellt saknas kunskapen hos lärare och skolledning vad gäller spelmediet i undervisningen. Eleverna uttrycker ”lärarnas bristande intresse för deras fritidstexter” som menar att det möjligtvis är en generationsfråga (2010:28). Johansson lyfter i sin studie upp de pedagogiska möjligheterna hos spelmediet där man i svenskämnet kan göra ”jämförande analyser mellan böcker, filmer och spel” eftersom ”spelbranschen alltmer låter sig inspireras av klassisk litteratur.” (2010:33).

Ett annat examensarbete som är intressant i sammanhanget är *IKT:s roll i litteraturundervisning* (2012) av Lizette Alexandersson och Ulf Matsson. De har undersökt huruvida svensklärare i grundskolans år 7-9 använder sig av IKT i sin litteraturundervisning. I deras studie framträder en bild av svensklärare med mycket skiftande IKT-kunskaper. Författarna menar att de intervjuade svensklärarna uppvisar skilda förhållningssätt när det kommer till användandet av IKT i litteraturundervisningen. Några lärare använder datorn som ett praktiskt redskap eftersom elevaktiviteten ökar men där undervisningen i princip är som tidigare där läsning av böcker främst sker genom tryckta texter i bokform (2012:24). Samtidigt använder några lärare mer konkreta IKT-verktyg som läsbloggar och publicering av olika material på webben där diskussioner och reflektioner sker mellan eleverna i undervisningen (2012:27). Författarna ser dock avsaknaden av ett pedagogiskt förhållningssätt till IKT hos de intervjuade svensklärarna och lyfter vikten av ett sådant förhållningssätt. De menar att det föreligger en utmaning hos lärarna med en IKT-integrerad svenskundervisning. Utmaningen består i förändrade typer av elevuppgifter som måste anpassas specifikt efter IKT om den nya digitala tekniken ska kunna bli avgörande för elevens lärande (2012:36f).

Christina Olin-Schellers bok *Såpor istället för Strindberg – Litteraturundervisning i ett nytt medielandskap* (2008) handlar om gymnasieelevers textvärldar på fritiden och i skolan och visar att dessa sällan möts, vilket begränsar möjligheter för utveckling och lärande genom svenskämnet. Boken tar upp det vidgade textbegreppet och hur svenskläraren kan utveckla sin litteraturundervisning genom det.

Survey of schools: ICT in education – Benchmarking Access, Use and Attitudes to Technology in Europe's schools är en färsk och omfattande slutrapport som baserats på över 190 000 svar

från elever, lärare och rektorer från både grund- och gymnasieskola och materialet har samlats in under skolåret 2011-2012. Rapporten har getts ut av European Schoolnet på initiativ från Europeiska kommissionen och den undersöker hur IKT-användandet ser ut i olika europeiska länder (däribland Sverige). För att söka svar på frågor har man i rapporten använt sig av enkätundersökningar där exempelvis utrustningsnivån i skolorna, i vilket syfte och vilken grad informations- och kommunikationsteknik används samt användarnas attityder och färdigheter. Svaren varierar mycket kraftigt mellan olika länder och en av de viktigaste slutsatser man kan dra ur rapporten är att Finland är ett av de deltagande länder med bäst utrustning, men lägst användning. Finlands höga tillgång till IKT-verktyg uppges bero på bra datorkommunikativa möjligheter och att skolor under de senaste åren har satsat hårt på att köpa in interaktiva tavlor, datakanoner och lärplattformar (Utbildningsstyrelsen 2013).

Trots detta är Finland ett av de deltagande länder där IKT används minst, enligt elevenkäter. Gällande arbetsredskap som påverkar eleverna mest, det vill säga bärbara datorer och pekplattor uppnår Finland precis den medelnivå som råder i Europa och vad gäller användandet av IKT i skolundervisningen kommer man sist (Utbildningsstyrelsen 2013).

Rektorerna i de finländska grundskolorna är överlag mer skeptiska till IKT:s nytta än övriga deltagande europeiska länders rektorer. Även inom gymnasier och yrkeslärosäten är rektorernas tilltro svagare än genomsnittet. Samma tendenser går att utläsa bland lärarkåren och trots detta har de finländska eleverna högre tilltro på sina datatekniska färdigheter än jämnåriga i resterande Europa (Utbildningsstyrelsen 2013)

Lärarna i Finland uppges sig överlag vara osäkra på sina datorkunskaper, men har hög tilltro till sina förmågor att använda sociala medier. Denna tilltro delar även eleverna som dessutom uppges sig vara trygga i användandet av internet. De finländska eleverna använder även datateknik oftare på sin fritid än i andra länder, men i skolundervisningen är användningen alltså obetydlig (Utbildningsstyrelsen 2013). Denna undersökning hade kunnat få en större roll i vårt uppsatsskrivande men den kom dessvärre ut efter det att vi skrivit vårt första utkast. Samtidigt hade vi som mål att främst utföra en egen fallstudie och ha intervjuer som främsta informationskälla och därför hade förmodligen även denna gedigna undersökning fått en begränsad plats i resultatet, men rapporten är mycket intressant och betydande, då man kan jämföra länder emellan och får svar på viktiga och intressanta frågor som på grund av enkätfrågorna dock inte är speciellt djupgående och kvantitativt utförd.

3 Metod och material

3.1 Urval och procedur

Vid Sebastians VFU-praktik kom han i kontakt med Lennart Axelsson som är IT-pedagog och utvecklingsledare på AV-media Kronoberg. Axelsson gav oss information om Johan Elmfeldt och svenskläraren Gunilla och menade att dessa vore lämpliga informanter som hade stort kunnande inom IKT. Direkt efter genomförd intervju med Axelsson bestämde vi oss för att skicka ut en förfrågan till totalt åtta kommunala och fristående gymnasieskolor, där vi beskrev syftet med uppsatsen och önskade att få intervjua de av skolans svensklärare som skulle kunna tänka sig att ställa upp. Vi fick svar från totalt fem svensklärare och dessa fick därefter ytterligare ett mail med de frågor som vi ville utforska mer ingående skickat till sin mailadress. Vi genomförde även en intervju med en svensklärare på Komvux, men denna utelämnas ur uppsatsen på grund av att elevgruppen skiljer sig från eleverna på ungdomsgymnasiet och därför blir mindre relevant i sammanhanget. Intervjuerna tog mellan 60-90 minuter och gjordes vid vederbörande lärares skolor. En av intervjuerna genomfördes via webben. Intervjuerna spelades in på telefoner och kamera och deltagarna informerades och godkände att spelas in. Detta gjorde vi för att kunna lyssna igenom och bearbeta materialet i efterhand för att försöka få med all viktig information som sades vid intervjutillfällena och dessutom kunna återge den mer exakt.

3.2 Intervjumetod

Vi har gjort en fallstudie och använt oss av kvalitativa intervjuer för att söka svar på de frågeställningar som vi formulerat. Vid fallstudier utgår undersökaren ifrån ett helhetsperspektiv och försöker därefter att få så mycket information som möjligt. I fallstudier är det vanligt att information av olika karaktär samlas in för att ge en så utförlig bild som möjligt av det som man försöker att undersöka (Patel & Davidson 2011:56f) Kvalitativa intervjuer passar sig bra om man söker svar på mer komplexa fenomen såsom exempelvis inställningar och personliga uppfattningar. Vi såg därför ingen nytta i att använda oss av exempelvis en enkätundersökning, då dessa undersökningsmetoder passar bättre vid mer konkreta analyser och inte abstrakta frågor som behandlar inställningar och personliga uppfattningar (Patel & Davidson 2011:10). Syftet med kvalitativa intervjuer är att utreda och upptäcka egenskaper och inställningar hos en person för att på så vis kunna reda ut vilken uppfattning personen har om ett specifikt fenomen (*ibid.*). I vårt fall rör det sig alltså om IKT.

Kvalitativa intervjuer utgörs nästan alltid av frågor med låg strukturering det vill säga att intervjupersonen ges stort utrymme att svara med egna ord (Patel & Davidson 2011:81). Vi hade formulerat våra frågor utifrån en speciell ordning, men i de flesta av intervjuerna diskuterades IKT i svenskundervisningen ganska öppet. Vi hade inför varje intervju en mall med mellan 4-9 frågor. Vår första intervju var med Lennart Axelsson och utgick från 9 frågeställningar. Denna blev omedvetet en slags testintervju för att ta reda på och begränsa vilka frågor som var viktiga och vilka som kunde omformuleras eller tas bort. Allt eftersom kunde vi begränsa och utkristallisera 4 centrala frågor som vi därefter diskuterade med svensklärarna, vilket innebar att vi ibland ställde följdfrågor som *inte* stod med i frågeställningarna. I och med det standardiserade frågeställningspappret hade vi med andra ord tänkt en hög grad av standardisering, men flera intervjuer genomfördes med en låg form av standardisering då samtalen flöt fritt över olika frågor. Intervjuerna kan därför ses som semistrukturerade (*ibid.*). Denna teknik gjorde vi för att kunna hålla en röd tråd i intervjuerna och fokusera diskussionerna runt *svenskämnet* och inte IKT i allmänhet. Patel och Davidson rekommenderar att försöka bygga upp ett förnuftigt diskussionstillfälle om det studerade fenomenet både för intervjupersonen samt den som utför intervjun. Vid kvalitativa intervjuer är både intervjuaren och intervjupersonen medskapare av samtalet (Patel & Davidson 2011:82).

Vi har försökt att genomföra en *fenomenografisk undersökning*. Dessa kännetecknas ofta av en öppen kvalitativ intervju, där intervjupersonen beskriver sin uppfattning med egna ord. Därefter bekantade vi oss med data, etablerade ett helhetsintryck samt uppmärksammade likheter och skillnader i utsagorna. Slutligen transkriberade vi intervjuerna, försökte att kategorisera uppfattningar och studera den underliggande strukturen i kategorisystemet (2011:32).

3.3 Forskningsetik

Patel och Davidson skriver i *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (2011) att undersökaren har ett krav på sig för hur dennes forskning bedrivs och att den skall riktas in på väsentliga frågor som främjar såväl individers som samhällets utveckling. Det måste därför finnas en balans mellan den allmänna nyttan med forskningen och skydd mot otillåten insyn i exempelvis individers livsförhållanden. Detta gäller allt från stora undersökningar till mindre uppsatser och inom humanistisk-

vetenskaplig forskning har vetenskapsrådet⁴ formulerat fyra övergripande regler som skall följas (Patel & Davidson 2011:62f). Dessa fyra regler är:

- **Informationskravet**

Forskaren skall informera de som deltar i studien om det syfte som den aktuella forskningsuppgiften har.

- **Samtyckeskravet**

De deltagare som medverkar i en undersökning har själva rätt att bestämma över sitt deltagande.

- **Konfidentialitetskravet**

Alla deltagare i en undersökning skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga ej kan ta del av dessa. Konfidentialitetsfrågan har en nära anknytning till frågan om offentlighet och sekretess. Samtliga insamlade uppgifter måste behandlas konfidentiellt och får alltså inte lämnas till utomstående och det måste dessutom vara omöjligt att identifiera en enskild individ i undersökningen. Konfidentialitetskravet är svårare att förhålla sig forskningsetiskt till i en undersökning som genomförs på en mindre och avgränsad grupp, eftersom det är lättare att identifiera deltagarna i dessa (Patel & Davidson 2011:63).

- **Nyttjandekravet**

De uppgifter som samlats in om deltagande personer får endast användas för forskningsändamål.

3.4 Presentation av informanter

Nedanstående svensklärare som idag arbetar på skolorna och dessutom deltar i vår undersökning kommer att namnges med fingerade namn. Här följer en kort presentation av samtliga. Anledningen till att Johan Elmfeldt och Lennart Axelsson kallas vid sina ordinarie namn är på grund av att vi ser dem som teoretiskt kunnande personer som står mittemellan den kvalitativa undersökningen och teori.

Robin är svensk- och engelsklärare på en av Växjö's kommunala gymnasieskolor, har över 20 års erfarenhet av yrket och använder sig inte av IKT i sin svenskundervisning. Robin upplever

⁴ Den svenska myndighet som har till uppgift att dels förmedla medel till olika forskningsprojekt och dels ett ansvar för frågor om de etiska krav som ställs på forskning.

att digitaliseringen innebär att något av ämnet går förlorat. Hon anser att IKT mestadels innebär problem för läraren och ämnet. Hennes IKT-kunskaper är mycket begränsade.

Harriet är svensklärare på en annan av Växjös kommunala gymnasieskolor. Hon är dessutom lärare i tyska och har många års erfarenhet av läraryrket men är relativt ny på den skolan som hon för närvarande jobbar på. Harriet har kunskap i några IKT-verktyg och metoder men saknar praktisk erfarenhet inom andra delar. Hon har ett intresse för IKT och utbildar sig främst inom området på egen hand eftersom hon inte upplever ett aktivt stöd från skolan.

Sonja och *Erika* jobbar på en fristående gymnasieskola i Växjö tätort och har relativt goda kunskaper och erfarenheter inom IKT i svenskundervisningen. Sedan 2009 har skolan haft en uttalad policy att integrera IKT i samtliga ämnen och detta har resulterat i att Sonja och Erika använder IKT i ganska stor utsträckning.

Gunilla jobbar på en mindre kommunal skola utanför Växjö och är den utav våra intervjuade lärare som har kommit längst inom IKT i svenskundervisningen. Hon är den enda av de svensklärare i vår undersökning som använder sig av samtliga IKT-metoder som beskrivs i uppsatsen.

Johan Elmfeldt är universitetslektor i svenska med didaktisk inriktning vid institutionen språk och lärande, Malmö högskola och har bland annat medverkat i forskningsprojekt kring nya mediers betydelse i skolsammanhang.

Lennart Axelsson har ett förflutet som lärare inom NO och matematik men jobbar i dagsläget som IT-pedagog och utvecklingsansvarig på AV-media Kronoberg, vilket är en del av regionförbundet Småland och används som en resurs för skolorna. Deras syfte är att sprida IKT-användandet bland grundskole- och gymnasielärare inom Kronobergs län.

Vi har dessutom under hela undersökningen haft ett öga på om det föreligger någon typ av genuskillnader i en IKT-integrerad undervisning, men ingen av de intervjuade personerna tog upp eventuella olikheter mellan pojkar och flickor. Av den anledningen har vi inte med ett genusperspektiv i vår undersökning. För övrigt så framgår det i nedanstående utredning varifrån materialet härrör, vare sig det gäller teori eller utsagor från intervjuerna.

3.5 Metodkritik

Empirin från intervjuerna har getts en stor plats och betydelse i uppsatsen. Uppsatsen baseras dock inte uteslutande på intervjuer av de svensklärare och andra företrädare, vilka nämns

ovan utan vi försöker dessutom att väva in rapporter och undersökningar som finns att tillgå och som förhoppningsvis skänker uppsatsen extra tydlighet och vetenskaplig tyngd. Under projektets gång upplevde vi ibland behov av att även få gymnasieelevers och skolledningars direkta syn på IKT, och inte som utsagor i andra hand genom intervjuer av svensklärare, men på grund av uppsatsens fokusering på svenskämnet, dess undervisning och tidsram var detta inte applicerbart under de 10 veckorna vi hade till förfogande för hela projektet. Samma tidsbrist är en förklaring till att uppföljande klassrumsobservationer (fallstudier), vilka skulle ha gett studien ytterligare styrka, inte hanns med. Dessa studier hade varit mycket intressanta att ta del av och jämföra med intervjumaterialet, eftersom ”utsagor i en intervju ligger på en retorisk nivå i den meningen att de inte nödvändigtvis säger något om praktiken, [...]” (Elmfeldt & Erixon 2007:35).

Dessutom ställde endast en svensklärare med negativ inställning och bild av IKT upp på att delta i undersökningen, vilket gör vårt material ojämnt fördelat och än mindre talande för svensklärarnas och ämnets situation gällande IKT. Detta är en stor brist i vår fallstudie, eftersom man helst bör ha ett så brett material som möjligt där folk med olika karaktär kommer till tals (Patel & Davidson 2011:57). Vi har inte hittat någon modern forskning som hävdade att IKT i sig skulle vara dåligt, utan den kritik som riktas gentemot IKT handlar ofta om exempelvis dåliga arbetsmetoder och lärarhandledning. Kritiken återges därför främst genom en av de deltagande svensklärarnas ställning till IKT i sin svenskundervisning och stärks genom iakttagelser från Elmfeldt, Axelsson och utvalda delar ur litteratur som vi funnit och som påvisar på just bristfällig lärarkompetens, arbetsmetoder etcetera.

Patel och Davidson påpekar att det finns brister i den kvalitativa intervju modellen. Vi har vid samtliga intervjuer varit *deltagande observatörer* och är medvetna om det faktum att observatörens blotta närvaro vid en kvalitativ undersökning kan störa deltagarnas naturliga beteende (Patel & Davidson 2011:99). Om vi istället valt att inte synas i intervjutillfällena hade resultatet kunnat bli att vi missat mycket information som vore nödvändig för vår uppsats och därför valde vi att delta vid intervjutillfällena.

Det bör också nämnas att det finns en stor risk att vi som utfört intervjuerna till viss del omedvetet styrt intervju personerna utifrån ett positivt engagemang i ämnet. Enligt Patel och Davidson är det nästan omöjligt att inte färga undersökningen med sin egen inställning och förkunskaper. Vidare hävdar de för att i så stor utsträckning som möjligt lyckas begränsa färgning av undersökningen, krävs att man blir medveten om sin egen förförståelse och

därefter inskränker denna (2011:83). Den omedvetna styrning som vi eventuellt har gjort beror på vår rutin som intervjuare och en inte fullt utvecklad förmåga att helt ställa oss vid sidan om den intervjuade personen och inte ställa vinklade frågor. Patel och Davidson menar att det krävs mycket övande innan man blir en bra intervjuare och kanske kan vår omedvetna vinkling på frågorna utifrån våra förutfattade meningar, delvis förklara varför endast en svensklärare med negativ syn på IKT valde att ställa upp. Förhoppningen är dock att alla röster finns med i uppsatsen, positiva som negativa. Ett annat problem i undersökningen är att de olika intervjupersonerna, som samtliga är rutinerade svensklärare förutom Axelsson, innehar individuella och mycket skiftande IKT-kunskaper. Dessa kunskaper är besvärliga att jämföra med varandra.

Som tidigare nämnt varierade våra frågeställningar mellan 4-9 frågor och det var efter vår första intervju som vi kunde börja sortera bort frågor som var onödiga eller omformulera andra. Med mer vana av intervjuer och kvalitativa studier skulle vi i förhand ha gått igenom och sorterat bland frågorna, men återigen resulterade vår låga grad av rutin att första intervjuerna blev en del av de förberedelser som egentligen borde gjorts innan.

4 Vilken betydelse för svenskämnet har skolornas 1:1-satsning (en dator per elev)?

”Elever och lärare bör ha tillgång till moderna lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning.

Varje elev ska efter genomgången grundskola kunna använda modern teknik som ett verktyg för kunskapssökande, kommunikation, skapande och lärande.”

(Regeringskansliet 2011:33)

Både kommunala och fristående skolor har under de senaste åren satsat allt hårdare på 1:1, det vill säga att utrusta elever och lärare med egna datorer som skolan betalar för.

Frågeställningen är egentligen inte svenskdidaktisk, men flertalet av de pedagoger som deltagit i vår undersökning var överens om att 1:1, alternativ tillgång till elevdatorer är en förutsättning för IKT och vi anser den därför vara viktig att behandla i vår uppsats. Dessutom uppger flera intervjuade personer och rapporter att insatserna i varierande grad, har inneburit en rad problem för lärare och skolor och de vanligast förekommande av dessa kommer även de att beröras i uppsatsen.

Inom Växjö kommun startade man insatserna runt 2011 då flera kommunala grund- och gymnasieskolor började köpa in datorer till elever och lärare. Det fristående gymnasiet som deltog i vår undersökning, uppgav att de hade haft 1:1 i flera år, medan resterande gymnasier som deltagit i vår undersökning påbörjade sina 1:1-satsningar vid olika tillfällen mellan åren 2010-2011. Hösten 2012 hade samtliga elever och lärare på deltagande undersökningskolor en egen bärbar dator som skolan betalat för.

På OECD:s utbildningsmöte i oktober 2010 underströk man att skolan måste utveckla kunskaper och förmågor som är nödvändiga i dagens och morgondagens samhälle. Internationella rapporter visar att skolans synvinkel på såväl lärande som undervisning behöver förändras i grunden (Örebro universitet 2013:3). Den digitala tekniken är väl assimilerad i samtliga instanser av samhället och det finns inte någon forskning som tyder på att skolan skulle fungera bättre genom att exkludera den, något som även Lennart Axelsson, IT-pedagog från AV-media Kronoberg poängterade i vår intervju med honom. De samhälleliga förändringarna är alltså bland de tyngre bakomliggande förklaringarna till de svenska skolornas ökande 1:1-satsningar.

Vid Örebro universitet pågår just nu en undersökning titulerad Unos Uno, där man undersöker hur 1:1-satsningar påverkar skolor runt om i landet. Detta kapitel bygger till stor del på denna rapport i kombination med det material vi fått fram ur våra egenutförda intervjuer, men jag kommer även att använda mig av annan litteratur för att söka svar på frågeställningen.

4.1 Avgörande faktorer för en lyckad 1:1-satsning

Unos Unos forskning riktar sig i huvudsak mot grundskolor, men även gymnasieskolor deltar i studien och i deras årsrapport från 2012 redovisas nödvändiga och avgörande faktorer för en lyckad 1:1-satsning. De påpekar att skolledningens och framför allt *rektorns* inställning är ett utslagsgivande element för en lyckad insats (Örebro universitet 2013:4). I de intervjuer som vi utförde märkte vi en klar skillnad i lärarnas inställning till 1:1 beroende på skolledningens attityd till det samma. Gunilla, Sonja och Erika kände att skolledningen var delaktiga och utbildade personalen i användandet av 1:1 och de uppgav en att man på skolan hade en överlag klart positiv inställning till 1:1-satsningarna. På Robins och Harriets skolor uppger man att skolledningen är positivt inställd till IKT, men att lärarna själva får bestämma om de vill utbilda sig inom IKT och att de ofta lämnas att lära sig hantera 1:1 på egen hand.

Samtliga intervjuade svensklärare uppger att deras skolledningar har en positiv inställning till 1:1-satsningar. Harriet och Robin menar dock att de *inte* aktivt stöttas genom fortbildning i IKT och 1:1, vilket resulterar i att lärarna på respektive skola överlag var mer skeptiska till bådadera. Harriet såg en stor nytta i IKT och valde därför att leta och upptäcka nya metoder inom det. Hon bildade sig alltså på fritiden genom litteratur och diskussioner med kollegor som delade intresset.

I Unos Unos årsrapport beskriver man hur viktig rektorn och långsiktighet är för att en lyckad 1:1-satsning skall uppnås. Gällande långsiktighet berättar man i rapporten hur skolor efter fem år fortfarande kan ha kvar omogna arbetssätt och att rektorn har det huvudsakliga ansvaret i att inrätta en flerårig 1:1-plan (2013:4). De undersökningskolor som vi besökt tycks enligt intervjupersonerna befinna sig i olika 1:1-stadier, men på Sonjas och Erikas skola hade man arbetat med datorsatsandet i flera år. De båda hävdade att många av de problem (internetanslutningar, ofokuserade elever etcetera) som uppstått i satsningens initialskede numera var lösta och att datorerna idag är en naturlig del av undervisningen för de intervjuade svensklärarna och deras kollegor. De skolor som haft igång 1:1-satsningen i ett halvt upp till ett år uppger samma eller snarlika problem som man hade på det fristående gymnasiet där

datorinvesteringarna pågått under flera år. Med andra ord upplevde samtliga deltagande svensklärare 1:1-relaterade problem. De lärarna med positiv inställning till IKT ansåg dessa problem vara betydligt mindre, än vad läraren med negativ attityd upplevde dem *trots* att man beskrev samma dilemman.

En tredje viktig faktor som Unos Uno visar är att samtliga lärare på skolan bör vara *digitalt litterata* (digitalt kompetenta) och tillsammans arbeta med metoder som är kvalitetstestade och etablerade, något som inte är helt oproblematiskt i svenskundervisningen (Örebro universitet 2013:5). I vår intervju med Lennart Axelsson från AV-media Kronoberg, berättade han att svenskämnet inte har utvecklats inom IKT i samma takt som många andra ämnen, vilket innebär att det inte finns kvalitetstestade arbetsmetoder. Läraren måste därför på egen hand upptäcka vad som fungerar och vad som behöver förbättras. Det kräver en tidsoffring från svensklärarna som riskerar att misslyckas med många lektioner innan en IKT-undervisning som både läraren själv och eleverna finner utmanande och intressant är utvecklad. Om lärare inte gör dessa offringar av tid och ibland även undervisning, tycks utvecklandet av en digitalt litterat svensklärarkår försvåras (mer om detta i kapitel 7 om attityder). Både Erika och Gunilla nämnde hur sociala medier fungerar som virala arbetsrum och menade att detta innebär att man kommunicerar och influeras av andra svensklärare och på så vis utvecklas den digitala kompetensen bland de svensklärarna som brukar tjänsten.

I Unos Unos årsrapport kan man även läsa om vikten av att ha en gemensam uppgiftsbank som regelbundet används av lärare på skolan. Det skall också finnas en enhetlig digital lärmiljö på skolan och även inom kommunen eller bland ägarna för en välfungerande 1:1-satsning (2013:4). På Sonja och Erikas samt Gunillas gymnasieskola upplever dessa att svensklärarna har ett samarbete och hjälper varandra att navigera i de digitala landskapen. Genom att arbeta kollektivt menar intervjupersonerna att man utvecklar en digitalt kompetent lärargrupp och kanske så småningom även kvalitetssäkrade metoder.

Slutligen talar man i Unos Unos årsrapport om ett steg där rektorer inte längre behöver vidta särskilda åtgärder för att sprida användandet av teknologi, utan den finns ständigt närvarande som en grundsten i skolan och undervisningen. Uppfyller man som skola samtliga av ovanstående delar, hävdar de att 1:1 bör fungera bra och därmed även IKT eftersom de båda är tätt sammanbundna. Enligt Unos Uno är det dock få skolor i hela landet som idag uppfyller samtliga parter, men många är på god väg (Örebro universitet 2013:5). Flera av de punkter som Unos Uno lagt fram som viktiga i integreringen av 1:1, framkom även i vårt

intervjumaterial som avgörande faktorer. Skolledning och rektor utgör en viktig grund som vid goda exempel mynnar ut i en digitalt litterat lärarkår, där lärarna behärskar olika digitala redskap och metoder och kan använda dessa i sin undervisning. Den gemensamma uppgiftsbank som Unos Uno menar är viktig för ett positivt utvecklande av 1:1 och IKT tycks enligt både Gunilla och Erika vara i ett tidigt, men snabbt föränderligt utvecklingskede inom svenskämnet. Ingen av de intervjuade svensklärarna nämnde klart uttalat att man hade en intern uppgiftsbank inom skolan, däremot fick de två tidigare nämnda lärarna inspiration samt tips från andra svensklärare genom sociala medier (se kapitel 6).

4.2 Problem vid genomförandet av 1:1

4.2.1 Arbetssätt och metoder

Datorernas intåg i skolundervisningen följdes även av en rad bekymmer. En stor problematik handlade initialt (och kanske fortfarande?) om hur man pedagogiskt och metodiskt skulle kunna integrera dem i undervisningen. I Gunilla Jedeskogs rapport *Maila mig sen!* (2001) belyses flera av de problem som 1:1 inneburit för skolundervisningen och framför allt vissa elever. Jedeskog problematiserar satsningarna och menar att det finns *både* vinnare och förlorare bland eleverna i klassrummen. Vid de skolor som undersökts tenderar elevgrupperna i klasserna att splittras och detta beror på datorernas placering, men även de arbetsmetoder som lärarna tillämpar samt det växande ansvar som läggs på eleverna i och med individualisering av undervisningen. Jedeskogs rapport avslöjar att det finns elever som klarar av ett större ansvarstagande som datoriseringen och individualiseringen innebär, men det finns också dem som är i stort behov av vägledning och mer strukturerade lektioner (2001:112f).

Jedeskogs rapport visar att ett allt större ansvar läggs på eleverna och trots att intentionen från lärarna flera gånger var att genomföra ett grupparbete, jobbar eleverna mer för sig själva. Flera lärare fallerar på arbetssätt och Jedeskog har kategoriserat fyra tillvägagångssätt som de nio lärare som deltog i undersökningen använde sig av när de arbetade med datorer i sin undervisning.

- ”*Jobba med den här uppgiften och gör så här!*” är ett fungerande tillvägagångssättet enligt Jedeskog. Vid dessa tillfällen är läraren närvarande och datorns roll kan liknas vid den traditionella lärobokens. Datorn tillsammans med läraren styr elevens handlingar. Och i triaden dator-elev-lärare, är det relationen lärare-elev som är mest framträdande. Enligt Jedeskog är dessa lektioner ovanliga och vid undersökningen var

det endast en elev närvarande vid de lektioner som följde denna modell (Jedekog 2001:114f).

- *”Gör hur du vill men lös uppgiften”* var det fält som de flesta av de deltagande lärarna hamnade under. Elevernas arbetsuppgifters innehåll begränsas till ämnen eller ämnesområden som läraren förutbestämt. Därefter får eleverna på egen hand söka efter information, med eller utan datorernas hjälp. Vid dessa lektioner varierar arbetssätten och eleverna jobbar åtminstone stundtals och flera av dem sysselsätter sig med flera olika aktiviteter samtidigt. Många elever är inte kommunicerbara eftersom de har exempelvis hörlurar på sig, enligt Jedekog. Den dolda kommunikationen eller informella samtal, samt inlämningar som kanske sker mellan lärare-elev förblir dold för en observatör (Jedekog 2001:116f).
- *”Gör vad du vill men jobba så här”* är ett arbetssätt där datorn i sig är det viktiga och den kan därför jämföras med ett övningshäfte. Denna aktivitet kännetecknas av att eleven exempelvis skall söka efter information och Jedekog hävdar att man lätt får uppfattningen att elevernas arbete upphör när de funnit den information som de avsett att hitta. Vid dessa arbetstillfällen kan eleverna få söka information som de därefter skall presentera för klassen och eleverna blir på så vis själva ”lärare”. Processen att hitta information är viktigare än resultatet som exempelvis kan innehålla stavfel eller sakna djup i det färdigställda materialet. Formen och tekniska färdigheter blir viktigare än de traditionella kunskaperna. Bearbetning av material i en redovisning i kombination med den information som eleverna hittar på internet är centralt för lärandet. Lärandet handlar om att förvärva nya kunskaper men också förvalta och bearbeta tidigare anskaffad kunskap. Arbetet sker i dialog med lärare och andra elever och vid dessa tillfällen noterade Jedekog att de traditionella skolkunskaper som efterfrågas uteblir. Jedekog menar att det kanske är just dessa kunskaper; att kunna hantera en dator och skapa en snygg presentation som är de kompetenser man efterfrågar i framtiden (Jedekog 2001:119).
- *”Välj en uppgift jobba som du vill”* ger eleverna full frihet att välja såväl arbetssätt som innehåll. Vid dessa lektioner jobbar eleverna helt utan lärarstöd. De elever som läraren samtalar med sitter inte vid sina datorer utan har kommit fram till lärarens katet. Läraren sätter vida ramar för eleverna och dessa handlar främst om arbetets

innehåll och deadlines. Enligt Jedeskog uteblev elevsamarbetet och när de lämnades ensamma brast de i kunskaper bland annat beträffande källkritik, men även rent konkreta tekniska tillvägagångssätt (Jedeskog 2001:122f)

Jedeskogs rapport visar på att vissa lärare hade problem att hitta välfungerande metoder som eleverna och undervisningen gynnades av och detta kunde få förödande konsekvenser för de elever som inte behärskade datorn som hjälpmedel eller det egna ansvar som ställdes på dem i och med datorernas plats i undervisningen. Eftersom vi inte undersökt något lektionstillfälle kan vi dessvärre inte applicera dessa förhållningssätt på någon av de intervjuade svensklärarna, men jag tycker att det är intressanta iakttagelser som Jedeskog har genomfört och dessa olika förhållningar kanske fortfarande existerar i olika utsträckning.

4.2.2 Dåligt förberedda satsningar

I Unos Unos forskning kan man läsa att varannan rektor är missnöjd över att de inte fått vara delaktiga i hur satsningen med 1:1 ska gå till, men att *ingen* av de tillfrågade rektorerna är motståndare till satsningen i sig. Harriet och Robin uttryckte att lärarna på respektive skola kände ett jämförbart missnöje angående brist på delaktighet och anser att 1:1-satsningen skett till viss, eller stor del utan lärarnas involvering. Vid dessa intervjuer har resultatet blivit att stora delar av lärarkåren ser tekniken som ett självändamål som inte fyller någon större funktion. Detta tas upp i kapitel 7.

I vår intervju med Lennart Axelsson från AV-media Kronoberg, berättade han att det just nu pågår en explosion av 1:1 runt om i landet. Skolor delar ut datorer till elever och lärare, men förberedelserna ser inte likadana ut i alla kommuner och skolor, vilket ger mycket varierande resultat. I intervjun jämförde Axelsson 1:1-satsningen i Växjö kommun med den man gjort i Kalmar. Växjö, liksom många andra kommuner i Sverige, var tidigt ute med att ge eleverna varsin dator och många tycks ha trott att utvecklingen därefter skulle ske per automatik och ge goda resultat. Detta är helt fel enligt Axelsson som vidare hävdar att skolans ansvar blir ännu större vid 1:1 och att skolledningen måste vara mycket aktiv för en lyckad etablering av datorer i klassrummet. Medan Växjö och många andra kommuner varit snabba med att dela ut dem, har andra kommuner (däribland Kalmar) planerat arbetet under en längre tid. Just nämnda kommun har under två års tid arbetat med hur man skall gå tillväga med införandet för att redan i förhand kunna förbereda de eventuella problem som medföljer satsningen. Axelsson har genom sitt yrke märkt av problem i Växjös skolvärld som exempelvis inneburit att infrastrukturen i form av nätverksanslutningar, projektorer eller lösenordshantering inte

fungerar. Detta har i sin tur genererat ett välgrundat större motstånd hos lärarkåren på de drabbade skolorna. Axelsson menar att man i Kalmar län har lyckats begränsa dessa bekymmer i större utsträckning, tack vare ett välplanerat och noggrant undersökt upplägg och genomförande. Han menar vidare att detta i praktiken har inneburit att lärarna utbildats inom området och därför överlag tycks vara tryggare inför användandet av datorer i undervisningen. Axelsson påpekar avslutningsvis att försprånget som vissa gymnasieskolor byggt upp i och med att de tidigt etablerat en 1:1-satsning förmodligen snabbt kommer att tas ikapp av de som planerat arbetet under en längre tid.

4.2.3 Stöldbegärlighet

Johan Elmfeldt, dekan på institutionen för språk och samhälle vid Malmö högskola, nämner ett annat möjligt framtida scenario som han tror kommer kunna växa ju längre skolorna kommer i 1:1-satsningarna. I och med ett ökande datoranvändande och transporter av hårdvaran mellan hem och skola, kommer även *stöldbegärligheten* att öka (förutsatt att eleverna får ta med sig datorerna hem från skolan). Elever använder datorn både offentligt och privat, vilket innebär att datorn som arbetsredskap dessutom kan vara högst personlig och inneha stora delar av elevernas liv. Därför kommer skolor i större utsträckning än tidigare eventuellt behöva diskutera vilka säkerhetsaspekter som kan komma att behöva vidtas i och med 1:1 i skolorna. Det rör sig alltså om en viss säkerhetsrisk att röra sig till och från skolan och förmodligen även vid andra tillfällen, vilket kan komma att bli ett större problem att lösa i framtiden, menar Elmfeldt.

4.3 Åtgärder för uppkomna problem i klassrummen

Samtliga intervjuade svensklärare uppgav att man hade haft och diskuterat olika bekymmer som följt med datorerna in i klassrummen på skolan. Det största problemet tycks vara att elever spenderar tid vid sociala medier eller med att spela spel och därför missar viktig information. Dessa bekymmer observerade även Jedeskog i sin rapport, där hon märkte att elever vid många tillfällen höll på med många olika saker samtidigt, däribland besvara mail och chatta (2001:119f). Dessa problem omnämndes som sagt i samtliga lärarintervjuer, men man agerade utifrån olika metoder och detta behandlas mer ingående i kapitel 7.

Robin anser att 1:1 bidragit med mer problem än nytta och ser därför inte satsningen som en tillgång i sin undervisning och motiverar det bland annat just med att eleverna tappar fokus från lektionen och använder datorerna främst till kommunikation med andra vänner. Robin menar dock att datorn kan vara funktionell när elever skall skriva något och väljer därför att

säga till vilka tillfällen som ungdomarna behöver ta med och använda sin dator. På så vis kan eleverna inte sysselsätta sig med andra saker när fokus egentligen borde ligga på undervisningen. Vid de tillfällen som de exempelvis skall skriva någonting, blir de alltså tillsagda att ta med sig datorn och sedan skicka texten till lärarens mail.

Sonja och Erika uppger att man har haft 1:1 länge på skolan och därför inte längre upplever de bekymmer som det inneburit för andra skolor i kommunen, vars satsning fortfarande är i uppstartsfasen. Svensklärarna erkänner att det fortfarande finns elever som befinner sig på sociala medier under lektionstid och detta är ett bekymmer, men menar samtidigt att elever som inte har fokus på undervisningen alltid har funnits och alltid kommer att finnas. Sonja och Erika anser därför inte att problemet är ett resultat av datorer i undervisningen. Även Harriet påpekar dessa elever alltid kommer att finnas när hon beskriver de problem som följt med datorerna. Man debatterar fortfarande på Harriets skola hur man skall agera och vissa lärare tycker att man bör stänga av vissa hemsidor och ibland hela internet. Harriet ansluter sig inte till de lärarna och använder istället andra metoder för att ta itu med problemen. Hon menar att förbud och ignorering inte innebär någon förbättring, eftersom eleverna har tillgång till datorer även hemma och de i sådana fall kan söka upp den information de behöver där istället (problemet att internet förenklar möjligheter till fusk). Harriet tycker istället att man kan ta till vara på tillfället och diskutera internetns möjligheter samt problem och dessutom arbeta med källkritik, ett arbetsområde vars vikt ökat i gymnasieskolans svenskämnesplan i och med samhällets tekniska och mediala utveckling (Skolverket 2011:160). Varken Sonja, Erika eller Harriet berättar i intervjutillfällena att de utformat någon slags metodik för att ta itu med problemen gällande sociala medier och chattande på lektionstid.

Tendensen på de deltagande skolorna tycks tyda på att ju längre tid man hållit på med 1:1-satsningen desto mindre ansåg lärarna att problemen med spel och sociala medier är, men ingen uttrycker att de har försvunnit med tiden. På den fristående gymnasieskola där 1:1 pågått under flera år, väljer vederbörande lärare att inte längre lägga energi på problemet med motiveringen att det är omöjligt att nå ut till alla elever och att gymnasiet även handlar om att ta ett eget ansvar. Man kan finna en snarlik inställning hos Harriet och även Gunilla benämner problematiken i snarlika termer, men upplever inte att speciellt många elever spenderar tid vid sociala medier på hennes lektioner.

Johan Elmfeldt nämner i den intervju vi genomfört med honom, att om läraren skall lösa problemen med sociala medier och ”ofokuserade elever” med ett hållbart pedagogiskt

tillvägagångssätt måste denne istället utforma lektioner tillräckligt intressanta för att eleverna inte ska känna sig understimulerade. En förklaring till varför vissa elever tycks vara ofokuserade på lektioner kan man eventuellt hitta i den undersökning som litteratur- och medieforskaren N. Katherine Hayles redogjorde i sin artikel *Hyper and deep attention: The generational divide in cognitive mode* (2007). Hayles teorier handlar om barn och ungdomars stimuliförändringar och om hur dessa är relaterade till dagens mediala och digitala klimat, men detta behandlas ingående under kapitel 5: om bakomliggande motiv till IKT. Jag fördjupar mig därför inte mer i Hayles teori. Hayles och Elmfeldt menar att elevers situationer idag kräver ett nytt tänk i undervisningen och fler stimuli måste involveras. Exempel på ett medvetet eller omedvetet bejakande av dessa förändringar kan vi se tecken på hos Gunilla som exempelvis jobbar med att skapa spel för att öka stimulansen hos eleverna. Hon uttrycker dock explicit ett elevcentrerat perspektiv, där Gunilla förändrar sin svenskundervisning utifrån elevers behov av aktivering av fler stimuli.

4.4 1:1-satsningars kostnader

Det är en stor kostnad för varje skola och kommun att förse elever och lärare med datorer. Detta mynnar ibland ut i en konflikt eftersom skolornas totala medel inte ökar. Pengarna måste därför dras ifrån det som egentligen är tänkt som lärarlöner. För att lyckas med 1:1 påpekar man i Unos Unos årsrapport att skolans ekonomi bör vara så pass reglerad att datorerna inte avser att ersätta lärare, utan komplettera dem och förbättra undervisningen (Örebro universitet 2013:4f).

Åsikterna huruvida 1:1 är viktigt för svenskundervisningen skiljer sig åt mellan de intervjuade lärarna och pedagogerna. Fyra av fem intervjuade svensklärare såg den som viktig, medan Robin var mer skeptisk till investeringarna. Lennart Axelsson menar att i stort sett samtliga barn idag har tillgång till en dator hemma och att skolornas inköp därför kanske kan vara onödiga i vissa fall; en teori som andra också tycks stå bakom. På skolverkets hemsida kan man nämligen läsa en intervju med Åke Grönlund; projektledare för projektet Unos Uno vid Örebros universitet. Grönlund tror, precis som Axelsson, att kommunernas 1:1-satsningar inte är en långsiktig hållbar utveckling. Även Grönlund påpekar att nästan alla barn idag, på något sätt har tillgång till datorer, surfplattor eller smarttelefoner⁵ och att de enorma summor som kommunerna lägger ned på 1:1-satsningar istället skulle kunna och *borde* läggas på att utveckla undervisningen och lärarkompetensen. De förändringar som sker när varje lärare och

⁵ Enligt Språkrådet är det svenska översättningsordet för (det mer vanligt förekommande) smartphone antingen *datormobil*, *smartmobil* eller *smarttelefon*.

elev har en dator i fickan och på så vis kan kommunicera och söka information överallt ställer helt andra krav på skolan, något som skolläring, lärare och elever måste lära sig att hantera (Skolverket 2012). Även Mats Myrberg, professor i specialpedagogik vid Stockholms universitet hävdar att skolans 1:1 är slöseri med resurser och hänvisar till den nya zeeländske utbildningsforskaren John Hatties begrepp ”effektstyrka”. Enligt Myrberg behövs en effektstyrka på 0.40 för att innebära någon förändring, men ett digitalt läromedel istället för ett tryckt innebär bara en förbättring på 0.16. Även Myrberg belyser att utveckling av lärarkompetens är viktigare än datorer till eleverna och hänvisar även till Lev Vygotskijs teori om en ”utmaningszon”. I denna zon utmanas elever och de ges uppgifter som är besvärliga att lösa. Läraren har till uppgift att behålla eleverna i denna zon. Myrberg är inte negativ till datoriseringen i sig, men anser att skolor inte behöver ösa datorer över elever (Lärarnas nyheter 2012)

Lennart Axelsson utvecklar sin kritik mot skolornas 1:1 och hänvisar bland annat till OECD som nämner begreppet ”digitala klyftor”. Den första digitala klyftan var under 1990-tal och tidigt 2000-tal och denna handlade om att alla elever inte hade tillgång till en dator. Liksom Grönlund, påpekar även Axelsson att alla numera på ett eller annat sätt, har tillgång till en dator. Det kan vara hemma, på jobbet, telefonen, skoldatorer eller bibliotek, men däremot varierar *användandet* av datorerna. Vi är istället inne i en *andra digital klyfta* som handlar om *hur* man använder datorn. Om den första klyftan handlade om hårdvara, handlar den andra snarare om mjukvara, enligt Axelsson. Lärarna behöver kunna motivera och hjälpa elever med vilka program och metoder som skall användas vid specifika tillfällen, för att på så vis minska den andra digitala klyftan. Även Jedeskog belyser i sin rapport att alla elever inte vet *hur* de skall använda sig av en dator och detta är extra tydligt på gymnasienivå, där eleverna förväntas ha redan fullt utvecklade datorkunskaper, men att alla lärare inte har de kunskaper som är nödvändiga för att utveckla eleverna inom datoranvändandet (2001:111f). Enligt Axelsson kan pengar som idag går till att köpa datorer användas bättre om de istället läggs på kompetensutveckling av lärare. Däremot kan läraren inte förvänta sig att få all kompetensutveckling betald, men en liten del av fortbildningen bör skolan stå för både ekonomiskt och tidsmässigt. Med tanke på dagens skolklimat (tid och ekonomi), behöver läraren lägga ned tid på egen hand för att fördjupa sina kunskaper, men detta är något som *måste* göras annars riskerar vi att hamna bakom i såväl skola som samhällsutveckling, enligt Axelsson.

4.5 Sammanfattning och diskussion 1:1 - Är 1:1-satsningar viktiga för gymnasieskolans svenskämne?

De problem som nämnts ovan är de vanligast förekommande i de diskussioner vi haft med de intervjuade svensklärarna som deltagit i vår undersökning. Problemen är en realitet och skolor samt kommuner behöver ta itu med de bekymmer som medföljer 1:1-satsningar, men det verkar vara få lärare som verkligen lyckats att ta itu med alla dessa.

Det nya medielandskapet gör att vi behöver se med nya ögon på unga människors drivkrafter till lärande och engagemang med omvärlden. Den digitala tekniken, virtualiteten och medskapande kulturer skapar nya sätt att uppfatta och konstruera literacies samt nya hierarkier mellan texttyper [...]. Vi behöver fundera på vilka kunskaper och redskap som byggs upp i informella lärandekontexter på nätet och hur de relaterar till formella lärandesammanhang som skola och undervisning [...]. Medielandskapet tvingar oss också att ompröva den tryckta typografiska textens särställning inom undervisning för barn och ungdomar. (Olin-Scheller 2008:150)

För att kunna möta eleverna i deras vardag krävs det att lärarna har tillgång till samma kommunikationer och tekniska redskap och det blir då essentiellt att såväl lärare som elever har möjlighet att till fullo kunna nyttja en dator. I svenskämnet som till stor del bygger på kommunikation och utveckling av detta, är det kanske extra viktigt att man tar till vara på de kommunikativa redskap som finns, för att på så vis kunna minska klyftan mellan lärare och elev (Olin-Scheller 2008:152). Däremot motsäger sig Jedeskogs rapport datorns kommunikativa fördelar och hon menar att datorerna istället ofta innebar att eleverna isolerade sig mer och mer från varandra och detta belyser även Robin i sina utsagor (2001:124f). Övriga deltagande intervjupersoner ansåg att datorn ökade kommunikationen mellan elever-elever och lärare-elever. Svenskämnet verkar vara trögföränderligt och är enligt de personer vi intervjuat, ett av de ämnen som utvecklats minst av 1:1-satsningarna. Det finns olika teorier om *varför*.

Johan Elmfeldt berättade i den intervju vi utförde, att svenskämnet har starka traditioner som grundat sig i idén om en nationalstat och dess utformande, vilket utreds mer ingående i kapitel 7. Den starka ämnestraditionen är tätt sammanbunden till de traditionella pedagogiska redskapen som penna, papper och tryckta böcker. Vissa svensklärare kanske har utbildat sig till yrket för att de själva har en stor uppskattning för just böcker och vill undervisa inom sitt stora intresse. Vid brist på utbildning inom datoranvändande kan det vara svårt för läraren att veta hur denne kan använda sig av datorer i *sin* undervisning som läraren ofta kanske till viss

del har utformat efter sina egna intressen. Datorerna kan då komma att ses som ett störningsmoment och svenskläraren håller dem istället utanför sin undervisning.

Med utgång ur Elmfeldts intervju och det material som de intervjuade svensklärarna har gett, vill jag ännu en gång påpeka att svenskämnet verkar vara ganska trögföränderligt. Tillgång till film har funnits i över hundra år och kanske gör svenskläraren fortfarande en distinktion mellan boken och filmen där många värderar det tryckta mediet högre än det visuella (Olin-Scheller 2008:72). Trots att elever generellt idag ser betydligt mycket mer film än vad de läser böcker, är det boken som vi starkt fokuserar i vår undervisning. Läraren är på så vis värderande i sin yrkesroll och gör kanske en uppdelning mellan högt och lågt kulturellt värde. I Gy2011 ges filmen en liten, men inte helt obetydlig roll (Skolverket 2011:161), men i relation till författarskap och skönlitteratur är det dock fortfarande långt ifrån en jämställd fördelning. Det finns alltså en uppdelning och kanonisering av kultur som värderas högt och kultur som värderas lågt. De två traditionsenliga språkliga respektive litterära delarna av svenskämnet lever kvar än idag och tycks ha blivit normer. I och med det vidgade textbegreppet, kanske vi istället borde tala om en språklig och en *textdel*, för att eventuellt kunna sätta ut de värderingar som svenskämnet innehar gällande olika textformer? I dessa textformer behöver även skärmkulturen få en plats.

Sex av sju lärare och pedagoger som vi intervjuat ansåg att svenskämnet behöver förändras och möta eleverna i den kulturella kontext som de faktiskt befinner sig i och datorn är *direkt avgörande* för att lyckas med detta. Ungdomarna är redan där och vi har kanske inte råd att vänta speciellt länge på att lärarna rör sig inom samma informations- och kommunikationsområden. Svensklärarna behöver ställa krav på skolledning om att få utbildas inom 1:1 och hur de skall använda datorerna för dessa kommer inte att försvinna och eleverna kommer inte att sluta använda dem. Samtidigt bör man ha i åtanke att datorn inte skall *ersätta* vare sig film eller bok, utan är just ett redskap och hjälpmedel som såväl lärare som många elever behöver lära sig att använda på rätt sätt.

Samtliga av de intervjuade svensklärarna (Gunilla, Harriet, Sonja och Erika) som hade integrerat IKT i sin undervisning anser att tillgång till datorer är en förutsättning för att kunna jobba med IKT. Samtliga av lärarna uppgav att deras skolledningar ansåg 1:1 och IKT behövas, men endast Erika, Gunilla och Sonja var nöjda med skolledningens stöd samt fortbildningar. På deras skolor var den generella inställningen till 1:1 positiv. Det är därför

viktigt att poängtera betydelsen av att ha en skolledning som arbetar aktivt och inte bara uttalar en positiv inställning, men därefter lämnar läraren ensam i integrerandet av 1:1.

Däremot krävs även en uppoffring av tid hos läraren och all denna utbildning kan läraren inte förvänta sig att få betald, enligt Axelsson. Kanske behövs frågan om det verkligen är en skyldighet för läraren att fortbilda sig på sin fritid, värd att betänka och diskutera. I sådana fall kanske lärarna bör få betalt för all, eller i alla fall den mesta av tiden som läggs ned på fortbildning inom yrket. Samtidigt kan man ställa motfrågan gällande vilka alternativ som faktiskt finns. En modern utbildning borde erbjudas för såväl lärarstudenter som färdiga lärare och det bör ligga i lärarnas egenintresse att *vilja* utvecklas inom sitt yrke och genomföra utbildningar samt ta del och i alla fall testa modern forskning, för att på så vis att kunna möta sina elever på nya sätt. Enligt mycket den litteratur som vi läst och majoriteten av intervjupersonerna behöver läraren anpassa sin undervisning utifrån elevernas behov och det involverar alltså skärmkulturer. De lärare som vi intervjuade nämnde ingen önskan om att få betalt för den fritid som de gav till utvecklandet av sin undervisning, utan gjorde det av eget intresse och en ambition att förbättra sin undervisning och såg 1:1 samt IKT som en viktig del av dessa förändringar.

I vårt intervjumaterial märks att 1:1-satsningarna ifrågasätts av både lärare och forskare inom området. Exempelvis ifrågasätts om de är långsiktiga lösningar eller om stora summor av de pengar som det kostar istället skulle kunna göra större nytta om de lades på att utveckla lärarkårens digitala kompetens. I vår intervju med Johan Elmfeldt berättar han att datortillgången är en avgörande förutsättning för integrering av IKT i svenskundervisningen och datorns vikt i dagens skola är lika tung som skolboken i tidigare generationers undervisning. Elmfeldt hävdar dock att *den tryckta litteraturen* fortfarande fyller en funktion i svenskundervisningen och att det ena *inte* skall utesluta det andra. Han menar alltså att det finns plats för både digitala och de mer traditionella undervisningsmetoderna och ingetdera behöver i sig vara bättre än det andra, en åsikt som även Olin-Scheller delar (2008:153). Det är en realitet att ungdomar, liksom samhället idag använder sig av datorer i större utsträckning än någonsin tidigare och skolundervisningen bör ta ställning och anpassa sig till den rådande kontexten. Datorerna behöver integreras på rätt sätt i skolan och 1:1 är ett betydande historiskt steg för datortillgången. Steget tycks dock vissa svensklärare och ämnesundervisningen ha missat och ligger därför lite efter, jämfört med andra skolämnen. Datortillgång och 1:1 bör dock hållas isär och dess innebörd är inte på något sätt synonymt. Att datortillgången är essentiell för skolundervisningen innebär inte att 1:1-satsningarna i sig är lika nödvändiga.

Däremot kan de problematiseras och möjligtvis ses som tätt sammankopplade eftersom alla elever i klassrummet ibland måste ha tillgång till en dator på lektionen. Detta innebär att eleverna behöver ha en bärbar dator alternativt stationära datorer i klassrummet.

I dagsläget finns både lärare och forskare som anser att 1:1 är onödiga investeringar eftersom datortillgången i Sverige är såpass utbredd att nästan alla ungdomar och barn har tillgång till datorer (då är även stationära datorer och smarttelefoner inräknade). Ulf Fredriksson är docent i pedagogik vid Stockholms universitet och refererar till PISA, när han säger att nästan alla av dagens barn i Sverige har tillgång till minst en dator och att klasskillnaderna snarare handlar om huruvida barnen har en bokhylla med böcker (Lärarnas nyheter 2012). Datortillgången anser de flesta intervjupersoner vara avgörande för undervisningen, men det är alltså omdiskuterat hur viktiga skolornas 1:1-satsningar i sig är för svenskämnet och kanske på grund av vår begränsade undersökning har jag därför inget tydligt svar på just den frågan.

5 Vilka motiv ligger bakom IKT i gymnasieskolans svenskundervisning?

Det föregående kapitlet berör 1:1-satsningars betydelse för svenskämnet i dagens gymnasieskola. Bland annat får vi veta att när alla elever (och lärare) utrustas med en egen dator får detta konsekvenser för undervisningen i form av problem och möjligheter, och att datorsatsningen är en förutsättning för en lyckad IKT-integrerad undervisning. I inledningen till kapitlet framkommer det även att ett av de tyngre skälen till skolornas ökande 1:1-satsningar är den idag utbredda digitaliseringen i övriga samhället och att skolvärlden inte kan ignorera detta som följaktligen har ett ansvar att hänga med i utvecklingen. Jag kommer i föreliggande kapitel försöka beskriva detta tyngre skäl, vilket vi alltså ser som ett samhälleligt motiv till IKT i klassrummet. Här beskrivs också hur den nya läroplanen samt ämnes- och kursplaner, Gy2011, explicit förhåller sig till digitaliseringen.

Frågan, om vilka motiv som ligger bakom IKT i gymnasieskolans svenskundervisning, har även haft en kompletterande underfråga som intervjupersonerna fått ta ställning till: Är allt prat om införskaffandet av den interaktiva tekniken i skolan en konsekvens av tekniska storföretags lobbying, eller är det främst ett mänskligt behov – blir svenskundervisningen bättre av IKT i skolan? Jag kommer således även utreda om det finns ett kommersiellt motiv eller om man istället bör rikta blicken mot den uppväxande generationen för att se om det

möjligtvis föreligger något slags socialiserat (mänskligt) behov till en IKT-integrerad undervisning, och om svenskundervisningen tenderar att bli bättre eller sämre.

Merparten av våra intervjupersoner i undersökningen anser att motivfrågan är viktig att reflektera över och om man tittar närmare kan man se ett mönster bildas i två läger, beroende av vilken kunskap man har i frågan och hur man ser på saken. Elmfeldt och Axelsson, alltså två mycket insatta personer, ansåg frågan relevant att diskutera liksom de lärare, Robin och Harriet, som ännu *inte* riktigt anammat IKT i sin svenskundervisning. De resterande lärarna, Sonja, Erika och Gunilla, som idag använder IKT (nästan) fullt integrerat i undervisningen hade dock inte lika stora behov av att reflektera över frågan. Följaktligen finns det ett behov inom skolvärlden av att förstå de olika motiven till varför det just nu sker förändringar i bland annat svenskundervisningen; förändringar som dock inte bara är nationella utan även pågår globalt inom hela EU och resten av (väst)världen.

5.1 Ett samhällsligt motiv

Om vi börjar med det samhällsliga motivet finns det ett övergripande dekret från de högst ansvariga politikerna i dagens Sverige. Dekretet har hämtat inspiration från EU:s toppnivå där Europeiska kommissionen 2010 presenterade en digital agenda för Europa. Sedermera har näringsdepartementet inom regeringskansliet författat och producerat en digital agenda för svenska förhållanden, *It i människans tjänst – en digital agenda för Sverige* (Regeringskansliet 2011): ”[Agendan] är ett avstamp för en process som ska leda till att Sverige blir bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter.” (s 15). Vidare kan man läsa att ”Regeringens huvudsakliga uppgift är [...] att driva på digitaliseringens möjligheter på global och nationell nivå.” (s 18). Dessa ord *att driva på* är mycket intressant i sammanhanget, och som vi förstår det en av de tydligaste yttre påtryckningarna som lärarna mer eller mindre känner av i den svenska skolan.

Den digitala agendan är formulerad och författad av en borgerlig regering som ser det privata näringslivet och entreprenörskap som en av de viktigaste drivkrafterna i vårt demokratiska och kapitalistiska samhälle. De menar att om Sverige på allvar vill möta de utmaningar som idag finns både internationellt och nationellt så måste vi ta till vara på alla de digitala möjligheter som digitaliseringen erbjuder, eftersom ”dagens värld i stor utsträckning är en digitaliserad värld [...]” (Regeringskansliet 2011:14).

I litteraturen och genom intervjuerna har vi förstått att digitaliseringen i samhälle och skola på allvar pågått i ca 20 år nu, vilket har mycket att göra med Internets genombrott. Detta perspektiv måste man ha med sig vid undersökning av effekten och förekomsten av IKT i svenskundervisningen på gymnasiet. Perspektivet är viktigt därför att det är en sådan kort tid vi pratar om i jämförelse med andra stora medieteknologiska förändringar i historien, såsom till exempel Gutenbergs uppfinning av tryckpressen på 1500-talet. Vi är således mitt uppe i, eller bara i början av digitaliseringsprocessen, vilken just nu förändrar stora delar av vårt samhälle på alla nivåer; i hemmet, på arbetsplatsen och inom skolan.

Inom ”Tjänster som skapar nytta”, det andra strategiska området i den digitala agendan för Sverige, uttrycks explicit hur skola och undervisning ska förhålla sig till den digitala agendan. De menar att det bland annat är en strategisk utmaning när det gäller frågan om elevers tillgång till datorer, en direkt parallell till skolans 1:1-satsningar, och hur dem kommer till användning i undervisningen: ”Elever ska och lärare bör ha tillgång till moderna lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning” (Regeringskansliet 2011:33). Med hänvisning till den ovan nämnda digitala agendan för Europa menar näringsdepartementet att skolans styrdokument också borde vara tydligare med *hur* undervisningen rent konkret ska bedrivas, att detta explicit borde framgå mer i läroplanerna, ämnesplanerna och kursplanerna i den svenska skolan. Men som nedanstående citat visar är det helt upp till skolan själv med skolläring och lärare i spetsen att bestämma *om* och i så fall *hur* man ska använda sig av IKT i svenskundervisningen:

I Sverige uttrycker grundskolans kursplaner och gymnasieskolans ämnesplaner vilka kunskaper som ska förmedlas *men anger inte hur undervisningen ska utföras*. Skolan ska enligt skollagen använda de lärverktyg som behövs för *en tidsenlig utbildning* men lärare och skolhuvudmän *beslutar själva hur undervisningen ska bedrivas*, inklusive val av lärverktyg och hur de ska användas i undervisningen. (Regeringskansliet 2011:33, mina kursiveringar)

En granskning av gymnasieskolans läroplan samt ämnes- och kursplaner för svenskämnet ger ovanstående citat rätt när det gäller undervisningen i den svenska gymnasieskolan. Det man säger i styrdokumentet är generellt *vad* kursen ska behandla, och inte *hur* detta ska göras: ”[...] styrdokumentet innehåller få konkreta krav och riktlinjer för IT-användningen i skolan.” (Skolinspektionen 2011:15).

Om vi börjar med läroplanen för den nya gymnasieskolan, Gy2011, hittar man endast tre ställen där ny teknik explicit omnämns. I första kapitlet *Skolans värdegrund och uppgifter*

under skolans uppdrag står det: ”Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, ny teknologi, internationaliseringen [...] (Skolverket 2011:7). I andra kapitlet *Övergripande mål och riktlinjer* under kunskaper står det i den sista punkten: Det är skolans ansvar att varje elev ”kan använda bok- bibliotekskunskap och modern teknik som ett verktyg för kunskapssökande, kommunikation, skapande och lärande.” (Skolverket 2011:10). Och slutligen, i det andra kapitlet, under *Rektorns ansvar* står att det är rektorns ansvar att ”utbildningen utformas så att eleverna, [...] får tillgång till handledning och läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, bl.a. bibliotek, datorer och andra tekniska hjälpmedel.” (Skolverket 2011:15).

Ämnesplanen för ämnet svenska vidrör på inget vis orden ”ny teknik”, ”IKT” eller ”digital”. När kärnan i ämnet beskrivs säger man: ”Genom språket kan människan uttrycka sin personlighet, och med hjälp av skönlitteratur, texter av olika slag och olika typer av medier lär hon känna sin omvärld [...]” (Skolverket 2011:160). Vidare tar svenskämnets syfte upp ”andra medier som källa till självinsikt [...]”. Frasen ”andra medier” är även förekommande i svenskämnets samtliga kursplaner men det är först i kursplanen för *skrivande* som det explicit uttrycks i nya ord. Ur centralt innehåll säger man att undervisningen i kursen ska behandla ”utformning av texter för olika syften och i olika medier, inklusive multimediala texter av olika slag där till exempel skriven text, bild och ljud samspelar.” (Skolverket 2011:7).

Resultatet av granskningen av skolans styrdokument ur ett svenskämnesperspektiv ger alltså ett magert resultat om man letar efter ord som ”digitala verktyg och medier”, vilket i sig förekommer i andra ämnen såsom historia, samhällskunskap, matematik och naturkunskap. Men Skolverket menar att om man vidgar perspektivet för vad informationstekniken och de nya medierna innebär kan man implicit ur styrdokumentet utläsa att formuleringarna ”förutsätter tillgång till Internet och att ämnesundervisningen förväntas bidra till elevernas digitala kompetens.” (Skolinspektionen 2011:2). Exempel på detta kan vara det som i styrdokumentet benämns källkritiskhet, vilket nu har mera tyngd, samt på det som benämns som presentationstekniskt hjälpmedel, vilket mycket väl kan ses som del av IKT. Den traditionella tavlan längst fram i klassrummet räknas dock också som ett sådant hjälpmedel.

5.2 Kommersiella intressen?

Motivfrågan kring de kommersiella intressena, om den interaktiva tekniken i skolan är en konsekvens av tekniska storföretags lobbying, utkristalliserade sig under de första veckorna i undersökningen då vi satte oss in i ämnet. Under intervjuerna var det speciellt ett riktigt stort

företag och dess molntjänster⁶ på Internet som hela tiden återkom: Google. Vår misstänksamhet växte sig alltmer starkare att detta och andra företag verkligen utövar en stark lobbying på beslutsfattarna i vårt samhälle. Ambitionen kan vara att låsa in användarna i IKT-system som till en början är gratis men sedan med tiden utvecklas till mer avancerade verktyg där företagen börjar ta betalt genom dyrbara licenser. Detta är i sig inget nytt för skolvärlden utan bland annat Microsoft har med Office-paketet i snart 20 år kostat mycket pengar för både enskilda studenter och genom skolgemensamma licenser.

I idéerna kring informationstekniken fanns en tydlig koppling till skolan. Redan sedan slutet av 1960-talet och början av 1970-talet hade det funnits ambitioner från statens och skolmyndighetens sida att driva på teknikutvecklingen i skolan, och under 1980-talet sjuösettes flera satsningar. I bakgrunden fanns bland annat ett intresse från den expanderande datorbranschens privata aktörer av att få tillträde till skolan och sälja både hårdvara och mjukvara. Staten erbjöd också medel för inköp av datorer. (Folke-Fichtelius (red.) 2009:32)

Data- och teknikbranschen har idag, på grund av olika faktorer, nästan full tillgång till den svenska skolan, om man jämför med 10-20 år tillbaka. IKT växer sig allt starkare inom skolvärlden och även svenskundervisningen börjar förändras markant på vissa håll, mycket tack vare 1:1-satsningen. Genom den nästan 100-procentiga tillgången till Internet idag, både genom fast och mobilt bredband, börjar detta fenomen likna en ryggrad inom kunskapssamhället, lärandet och skolan. Det kommer ständigt nya program och applikationer, och företag försöker med olika medel slå sig in i branschen där skolan med sina pedagogiska ambitioner kan generera stora vinster till olika data- och teknikföretag, oavsett om de är små eller stora.

Som jag nämnt ovan ses det privata näringslivet och entreprenörskap som en av de viktigaste drivkrafterna i vårt samhälle och det går att se en koppling mellan den borgerliga regeringens ambition, kommersiella intressen och skolan. Vår undersökning, där vi intervjuat svensklärare på både kommunala och fristående skolor, visar att de så kallade molntjänsterna på Internet (se kapitel 6) blir allt vanligare i en IKT-integrerad undervisning och Googles molntjänster är där speciellt framträdande hos samtliga intervjuade svensklärare som idag använder IKT i sin

⁶ Molnet, av engelska cloud (computing), även kallat datamolnet och datormolnet. Externt serverutrymme för datortjänster som är tillgängligt via Internet från enskilda datorer. Datortjänster det kan röra sig om är t.ex. program, applikationer (appar), e-post och lagring av datafiler. Det samlade utbudet av datortjänster via Internet kallas ofta för molntjänster, och dessa tjänster antas då befinna sig i ett "moln" någonstans i cyberrymden. I detta moln finns såväl gratistjänster som betaltjänster. Molnet betjänas av servrar med stor kapacitet, eventuellt sammankopplade i nätverk, som tillhandahålls av nationella och internationella dator- och elektronikföretag. Webbplats: Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se.proxy.lnu.se/molnet>

undervisning. För att använda molntjänster krävs det således att alla i klassrummet har en egen dator, varför 1:1-satsningen är så viktig. På den fristående gymnasieskolan, där inga andra företags molntjänster nämndes, blev svaret på frågan om vilka andra som finns - att de inte visste. Vi fick ändå veta att IT-pedagogen på skolan är ”googlefierad”, vilket kan betyda att denna pedagog har fått specifik utbildning om Googles tjänster. Till den fristående skolan knyts ett (svenskt) privat företag som levererar helhetslösningar vad gäller datorer och fortbildning för lärarna (och eventuellt elevernas datorer, något som dock var lite otydligt under intervjun). Detta företag har en Google-certifiering synlig på sin hemsida vilket är intressant i sammanhanget, men ytterligare information eller direkta kopplingar till data- och teknikföretag(et) saknas.

I en fullt utvecklad IKT-undervisning används även dataspelsrelaterade verktyg och metoder, vilket beskrivs i nästa kapitel, och ett svenskt dataspel som på kort tid blivit mycket populärt används mer och mer i skolsammanhang, även i svenskundervisningen. Dataspelet har på bara ett år ökat sin vinst rejält och genererat sitt företag nästan en halv miljard kronor.

Detta är bara två exempel som påvisar relevansen av att det finns stora kommersiella intressen för en IKT-integrerad skola.

5.3 Blir svenskundervisningen bättre av IKT?

Under intervjuerna ställdes frågan ifall svenskundervisningen blir bättre med IKT. Även här råder det delade meningar där kunskapen och erfarenheten av IKT-metoder hos lärarna har betydelse. De som nu arbetar med IKT i svenskundervisningen, Sonja, Erika och Gunilla, menar att frågan är mycket svår att svara på, medan de lärare som inte kommit lika långt med IKT, Robin och Harriet, mer tenderar att snabbare svara nej på samma fråga rent generellt eller åtminstone för vissa delar av IKT-metoderna.

Det kan konstateras att det med IKT har kommit en uppsjö av nya undervisningsmetoder (se kapitel 5) och svensklärarna verkar idag väga olika pedagogiska metoder mot varandra och välja det som passar bäst beroende av gruppen och de enskilda eleverna. De intervjuade svensklärarna medgav att det i vissa klasser och i vissa moment var bättre att återgå till mer traditionella metoder eftersom det inte fungerade med IKT.

Svensklärarna som idag arbetar med IKT beskrev dock flera saker som verkar peka mot att *undervisningen* tenderar att bli bättre. Detta betyder dock inte med en självklarhet att eleverna verkligen lär sig mera idag, om man jämför med mer traditionella metoder. Men

svensklärarna menar att eleverna känner att läraren är mera närvarande idag på olika sätt, vilket leder till en närmare relation mellan lärare och elev. Detta tenderar att påverka elevens lärande positivt eftersom deras motivation till ämnet ökar och inställningen till skolan och läraren blir bättre. Om man dessutom jämför dagens IKT-metoder med till exempel processkrivning, vilket tidigare var vanligt i svenskämnet, menar lärarna att det nu går smidigare och snabbare eftersom eleverna anammar lärarens återkoppling. Processkrivning var mera tungrott och tidskrävande i jämförelse med dagens IKT-metoder där snabb och enkel återkoppling är den stora fördelen, enligt de intervjuade svensklärarna.

Sedan kan man fundera på om det förbättrade undervisningsklimatet i en formell undervisningssituation endast har att göra med en upplevd närmare relation mellan läraren och eleven, eller om det möjligtvis har att göra med att undervisningen närmar sig elevernas informella lärande där de nyare digitala medierna har betydelse. Multimodalitet, en form av ett vidgat textbegrepp, används alltmer som sammanfattande term för multimediala texttyper. I en multimodal språkkultur vilken vi och speciellt den unga generationen kan sägas leva i nu samverkar texter, ljud och bilder för att representera verkligheten. Lyckas läraren närma sig eleverna och deras informella lärande tenderar svenskundervisningen att bli bättre, med mer motiverade och aktiva elever (Elmfeldt & Erixon 2007, Olin-Scheller 2008).

5.4 Ett socialiserat behov?

Några av våra intervjupersoner, bland annat svenskläraren Gunilla och lektor Elmfeldt, uttrycker att de kan se en förändring bland unga människor i hur de hanterar och stukturerar information och lärande. Att försöka förstå och förklara vad teknifieringen/digitaliseringen gör med oss människor och vårt sätt att tänka och hantera världen är i sig inget nytt. Elmfeldt & Erixon (2007) gör i boken *Skrift i rörelse* en ansats att förklara medieteknologin historiskt. Något som de tar upp och som jag tror är av stor vikt för vår studie är *transformationsteorin*. Med transformationsteorin menar forskare att ”förändringar av teknologier för mediering av tankar också förändrar, eller transformerar, själva sättet att tänka.” (Elmfeldt & Erixon 2007:68). Detta är vitalt och om det stämmer av yttersta vikt för den multimodala språkkulturen som idag sprider sig globalt och som främst de unga redan från födseln nu är en naturlig del av. För oss vuxna förhåller det sig tyvärr lite annorlunda och vi kan närmast betecknas vara ”datoranalfabeter” (Elmfeldt & Erixon 2007:68).

Om transformationsteorin stämmer kan denna, tillsammans med det som medieforskare det senaste decenniet uppmärksammat kring ungas medievanor (Elmfeldt & Erixon 2007, Folke-

Fichtelius 2009, Regeringskansliet 2011), kanske förklara ett slags socialiserat behov hos den unga generationen. Else Nygren, docent vid Institutionen för Informatik och Media, Uppsala universitet, har i artikeln *I huvudet på Nintendogenerationen – om datorspel och Internet, kunskap, inläring och olika sätt att tänka* (2008) beskrivit vad det egentligen handlar om, och följande är kärnan i hennes tes:

Det blir allt svårare att fånga och behålla uppmärksamheten hos unga personer i en traditionell undervisningssituation. Man brukar ibland tala om Nintendogenerationen [så kallade ”digital natives” på engelska] och mena dem som växt upp med datorspel, Internet och mobiltelefoner som en självklarhet. Det har gett dem erfarenheter och färdigheter som är unika för deras generation. Utvecklingen inom informationsteknologi har gått så snabbt de senaste åren att vi kanske aldrig tidigare har haft så stora skillnader mellan generationerna. Många är bekymrade över hur de traditionella undervisningsmetoderna fungerar för den nya generationen, som enligt forskare inte bara har andra erfarenheter utan verkligen tänker annorlunda. Men vad ska dagens lärare göra åt situationen? (Nygren 2008:135)

Litteratur- och medieforskaren N. Katherine Hayles har skrivit artikeln *Hyper and Deep Attention: The generational Divide in Cognitive Modes* (2007), där hon utreder tesen om att vi just nu står mitt uppe i ett generationsskifte med olika lärostilar. Hon misstänker att inläringen hos de unga rent kognitivt just nu håller på att förändras, och att detta utmanar undervisning på alla nivåer i hela samhället.

I Else Nygrens citat ovan ställs frågan: ”Men vad kan dagens lärare göra åt situationen?”. Katherine Hayles svarar på frågan, oavsett tesens eller teoriernas riktighet kring att ett generationsskifte är på gång, och menar att vi måste ta saken på största allvar eftersom det finns många signaler som pekar på detta:

[...] we cannot afford to ignore the frustrating, zesty, and intriguing ways in which the two cognitive modes interact. Our responsibilities as educators, not to mention our position as practitioners of the literary arts, require nothing less. (Hayles 2007:198)

Hayles menar att speciellt vi som håller på att utbilda oss till lärare i ett humanistiskt bildningsämne, vilket svenskämnet kan sägas vara, har en skyldighet gentemot den uppväxande generationen att ta detta på allvar. Vi kan inte fortsätta som vanligt, sätta på oss en ögonbindel och hoppas på att ingenting förändras.

De två ”cognitive modes” som Hayles talar om är *Deep Attention* och *Hyper Attention*. Deep Attention kan närmast förklaras med ett stillsamt tillstånd som vuxna utvecklar efterhand och

som inträder när ungdomen går från ett läge som kallas Hyper Attention. Detta Deep Attention är ett ”normalläge” som inom utbildningsväsendet ses som de facto en norm.

Om man pratar kognitiva lärostilar är Deep Attention ett tillstånd som närmast kan ses som ett kontemplativt tillstånd där man inhämtar kunskap linjärt. Man lär sig saker efterhand som bygger på varandra, ofta med en vuxen (lärare) som ledsagare, och man lär sig lättast en sak i taget. Man läser, funderar, låter det sjunka in och när man känner sig redo går man vidare i kunskapsprocessen. Hyper Attention däremot är det motsatta, och utifrån svenska förhållanden är det väl närmast att likna vid ett hyperaktivt tillstånd. Ofta talas det om detta tillstånd när man talar om barn med koncentrationssvårigheter, och vid olika diagnoser som t.ex. AD/HD. Men i det här sammanhanget handlar det om en alternativ kognitiv lärostil som forskarna menar kan ha ett samband med en hög tröskel och ett stort behov av stimulans. (Hayles 2007). Den unga generationen har ett helt annat angreppssätt i jämförelse med den äldre generationen när de ska ta till sig ny kunskap:

[...] de kan börja var som helst i materialet, tittar först på bilder och grafik. De kan ha många spår aktiva parallellt och vi ser ett aktivt utforskande av experimenterande karaktär. Tålmodet kan vara kort och snabbhet är ett nyckelord. (Nygren & Larsson 2011)

Tabell 1 nedan illustrerar de nya lärandesätten hos den unga generationen, vilken Nygren kallar Nintendogenerationen (höger kolumn), och som är synonymt med lärostilen som Hayles kallar Hyper Attention. Den vuxna generationens lärandesätt ses i vänster kolumn.

Tabell 1: Tabellen visar två olika lärostilar mellan en vuxen, medelålders, befolkning och dagens unga, Nintendogenerationen (Nygren 2008).

Medelålders	Nintendogenerationen
Linjärt	Börja varsomhelst
Läser texten först	Grafiken först
En sak i taget	Många spår samtidigt
Inte för fort	Snabbt
Ensam	Samarbete
Flit och ansträngning	Aktivt utforskande
Repetition	Kan starta från ingenting
Memorering	Experimenterar
	Lär genom trial and error
	Behärskar gradvis efter att ha gjort fel flera gånger

Hayles menar att hon och flera av hennes kolleger ser ett ökande beteende hos dagens universitetsstudenter som mer liknar ett hyperaktivt tillstånd, än Deep Attention, och hon argumenterar för att detta har att göra med en högre grad av visuell stimuli som de unga utsätts för i och med de nya digitala medierna. De har blivit experter på att utöva multitasking. Hayles medger att ur ett evolutionsteoretiskt synsätt har människan alltid utvecklat Hyper Attention först, vilket har att göra med en överlevnadsinstinkt, och tillägger att Deep Attention-tillståndet mer är en lyx i ett högre civiliserat samhälle. Under stillsamma och rätt förhållanden utvecklar vi sålunda tillståndet Deep Attention.

Både psykologiska studier och hjärnstudier som bland annat har utförts med hjälp av dator/videospel pekar på att förändringar håller på att ske hos den unga befolkningen idag (Hayles 2007:192 f). Dessa förändringar pekar på att vi går mot ett generationsskifte där Deep Attention inte utvecklas som tidigare, utan att den unga generationen helt enkelt blir kvar i ett hyperaktivt tillstånd.

N. Katherine Hayles (2009) menar att om ovanstående stämmer, att de unga helt enkelt på grund av kraftfull påverkan av de nya visuella medierna som vuxna blir kvar i ett hyperaktivt tillstånd och inte utvecklar Deep Attention, har detta stor betydelse för utbildningssektorn.

The trend toward hyper attention will almost certainly accelerate as the years pass [...]. As students move deeper into the mode of hyper attention, educators face a choice: change the students to fit the educational environment or to change that environment to fit the students. (Hayles 2009:195)

Nygren & Larsson (2011) drar ungefär samma slutsats och konstaterar att många idag är överens om att dagens skola behöver förändras: ”Däremot verkar ingen veta säkert på vilket sätt eller ens i vilken riktning detta ska ske. Det är då inte helt lätt för en enskild lärare att ändra på sina undervisningsmetoder” (Nygren & Larsson 2011). Det här är kärnan i problemet, att läraren helt på egen hand lämnas därhän att förändra sin undervisning.

Det har under årens lopp utförts en hel del skolsatsningar i en mängd olika forskningsprojekt och ett sådant var Ung kommunikation, ett femårigt projekt 2005-2010 som kom till med hjälp av KK-stiftelsen (KK = kunskaps- och kompetensutveckling) och som 2011 kom med sin slutrapport. ”Målet för projektet Ung kommunikation var att skapa bryggor mellan ungdomars livsvärld, skolans sätt att organisera lärandet och arbetslivet. [...] att öka medvetenheten och kunskapen kring IT [...] för att höja kompetensen bland lärarstudenter, lärarutbildare och VFU-lärare.” (Ung kommunikation 2011:4). Ett annat 10-årigt

forskningsprojekt var "Lärande och IT" (LearnIT) som även den avslutades 2010: "Hittills har 885 böcker och artiklar (57 procent internationella) publicerats." (Folke-Fichtelius 2009:8). Detta är stora och omfattande projekt som direkt rör IKT och skolvärlden, och man kan tycka att det borde gett frukt åt utvecklingen av bl.a. undervisningsmetoder. När Roger Säljö berättar om LearnIT-projektets genomslag och betydelse medger han frankt följande: "Däremot tycks satsningarna inte haft någon större betydelse när det gäller utvecklingen av skolans metodik." (Folke-Fichtelius 2009:15).

Lärarna har alltså ett stort individuellt ansvar att försöka förändra sina undervisningsmetoder i sina respektive ämnen, eftersom den utbildningsvetenskapliga forskningen verkar stå handfallen - trots forskares antydningar om att något mycket viktigt håller på att ske med den unga generationens sätt att tänka.

5.5 Sammanfattning och diskussion av motiven till IKT i gymnasieskolans svenskundervisning

Man kan konstatera att det finns olika motiv till IKT i svenskundervisningen. Det finns ett tyngre samhälleligt motiv som påvisar en utbredd digitalisering i övriga samhället och att skolan behöver hänga med i denna utveckling. Slutsatsen man kan dra är att detta motiv inte kommer från skolans styrdokument utan att trycket på lärarna mestadels härrör utifrån i en övergripande samhällelig och politisk kontext i Sverige som styrs av politikernas och näringslivets retorik. När det gäller läroplanen och ämnes- och kursplaner i svenskämnet kan man naturligtvis diskutera hur pass mycket lärarna ska styras uppifrån. Som det är idag har läraren stora friheter att utforma sin svenskundervisning, vilket i sig är både positivt och negativt. Friheten i styrdokumentet ger läraren ett stort ansvar som ur ett IKT-perspektiv kan vara negativt eftersom de nya metoderna ofta innebär stora förändringar för läraren i sättet att bedriva sin undervisning.

Man kan också konstatera att det existerar kommersiella intressen inom IKT-branschen som ser skolan som en arena bland många andra, där teknikföretagen verkar. Det borde möjligtvis föreligga en större kritiskhet hos svensklärarna (och skolledning) med vilka datorprogram och företag som förekommer i sammanhangen. Precis som ämnesplanerna talar om att eleverna ska lära sig kritiskt tänkande borde lärarkollektivet och skolledningar förhålla sig kritiska till program och företag och därmed visa upp den mångfald av till exempel molntjänster som faktiskt existerar redan idag (se vidare i nästa kapitel). Under en av intervjuerna sias det om framtiden och där sägs uttryckligen att "om vi bara jobbar med Google behövs inga andra

datorer än de som nu är på gång”. Dessa nya datorer har en koppling till Google och det är här lätt att dra en parallell till användare som riskerar bli inlåsta i teknikföretags datortjänster.

Digitaliseringen handlar dock inte enbart om att tjäna pengar utan det verkar även föreligga ett socialiserat behov hos de unga eleverna. Man skulle kunna se detta behov som skapat ur ett kommersiellt perspektiv i en teknikfixerad västvärld. Hur dessa faktorer samverkar och är beroende av varandra ligger dock utanför denna undersökning. Men behovet verkar ha att göra med hur den unga generationen socialiseras in i en multimodal språkkultur, där visuella medier med samspelande text, bilder och ljud utgör en stor del av deras informella lärande idag. Medieforskare som Hayles (2007) och Nygren & Larsson (2011) menar att det föreligger en stor generationsskillnad idag mellan en medelålders befolkning och den unga generationen och att detta har att göra med de nya digitala medierna. Lärstilen Deep Attention tycks inte längre utvecklas hos de unga i samma utsträckning som tidigare utan de verkar bli kvar i ett mer hyperaktivt tillstånd där snabbhet, otålighet och aktivt utforskande mer är det dominerande tillståndet. Detta visar bland annat psykologiska studier och hjärnstudier som har utförts med hjälp av dator/videospel. Medieforskarna menar att utbildningssystemet måste ta detta på allvar och att dagens skola behöver förändras eftersom det finns så många signaler som pekar på detta. Problemet är att satsningar inom den utbildningsvetenskapliga forskningen sällan renderar konkreta resultat vad gäller undervisningsmetoder, vilket leder till att den enskilda läraren står ensam att förändra sin undervisning.

Vår undersökning visar att svenskundervisningen så sakteliga ändå håller på att förändras i den riktning som medieforskarna efterlyser. När IKT således integreras är det intressant att ställa frågan om detta verkligen leder till en bättre eller sämre svenskundervisning. Det intervjuerna visar är att kunskap och erfarenheter av IKT-metoder har betydelse för hur man ser på saken. Lärarna som använder IKT, speciellt Sonja, Erika och Gunilla, menar att eleverna blir mer motiverade och aktiva eftersom läraren känns mer närvarande med dessa metoder vilket leder till att elevens lärande utvecklas positivt då deras motivation till ämnet ökar och deras inställning till läraren och skolan blir bättre. Om svensklärare dessutom har tillgång till fler metoder i sin undervisning idag jämfört med tidigare innebär detta följaktligen en större valmöjlighet för fler lärare att nå fler elever. *Svenskundervisningen* ser alltså ut att förbättras med IKT-metoder, vilket i sig inte betyder att eleverna verkligen lär sig mera nu, även om Sonja, Erika och Gunilla försiktigt antyder att så möjligtvis är fallet.

6 Vilka faktiska förändringar kan urskiljas i svenskämnets undervisningspraktik när ny teknik och nya medier integreras?

I det första kapitlet i denna undersökning kan vi läsa om hur 1:1-satsningen (en dator per elev) påverkar svenskämnet vad gäller möjligheter och problem i svenskundervisningen. Vi får bland annat veta att 1:1-satsningen är en förutsättning för en IKT-integrerad svenskundervisning och att ett tungt motiv till satsningen är en ökad digitalisering i samhället utanför skolan. Detta leder oss vidare till kapitlet som utreder olika motiv till IKT i gymnasieskolans svenskundervisning. Analysen visar att det mycket riktigt finns ett samhälleligt motiv vilket främst styrs uppifrån genom politikernas och näringslivets retorik innefattande kommersiella intressen. Det vi också får veta är att det verkar föreligga ett behov hos den unga generationen som socialiseras in i en multimodal språkkultur genom de visuella medierna, vilket verkar ge upphov till förändringar i deras kognitiva processer. Dessutom antyds att svenskundervisningen tenderar att bli bättre genom en IKT-integrering, enligt tre av de intervjuade svensklärarna, och att detta kan bero på att eleverna blir mer motiverade av olika anledningar.

Föreliggande kapitel, vilket delvis återknyter till och försöker tydliggöra den ökande motivationen hos eleverna, utgår från fråga nummer tre i vår undersökning: Vilka faktiska förändringar kan man urskilja i svenskämnets undervisningspraktik när ny teknik och nya medier integreras? Vi har helt enkelt genom undersökningen försökt erhålla kunskap i hur det ser ut och vad det är för metoder man kan använda sig av när det gäller IKT-verktyg i svenskundervisningen, det vill säga *vad* som görs och *hur* det görs.

Nedanstående text är indelad i tre olika sektioner. Först beskrivs olika metoder och verktyg som finns att tillgå i en IKT-integrerad svenskundervisning. Det är fullt möjligt att det går att identifiera flera verktyg och metoder men de som beskrivs här har vi i vår undersökning uppfattat som de mest frekventa. Det är naturligtvis av vikt hur långt man som svensklärare har kommit i sammanhanget och de fem svensklärarna (på fyra olika gymnasieskolor) som vi har intervjuat kan sägas ligga på fyra olika nivåer vad gäller IKT i svenskundervisningen, trots att jag i förra kapitlet gav sken åt att det finns två relativt åtskilda läger. För att vara tydlig måste det sägas att svensklärarnas IKT-kunnande är flytande gränser som varierar från mycket lite (Robin) till väldigt mycket (Gunilla). Inom respektive IKT-verktyg/metod talar jag om vilka av de intervjuade svensklärarna som analysen baserar sig på.

Den första sektionen mynnar sedan ut i en egen sektion där jag beskriver vilken kunskapssyn och vilket förhållningssätt som eventuellt går att knyta till en IKT-integrerad lärandesituation. Jag reder ut om undervisningen är individualiserad alternativt elevcentrerad, eller om en IKT-integrerad svenskundervisning möjligtvis leder till en negativ individualisering där eleverna får ta orimligt stort eget ansvar för sina studier.

Den tredje sektionen i detta kapitel försöker besvara vilka faktiska förändringar man kan urskilja i svenskundervisningen. Där ger jag några konkreta exempel på förändringar från en mer traditionell undervisningssituation till en mer digitaliserad form och hur dessa förändringar med sina problem och möjligheter uppfattas av svensklärarna. Hela kapitlet avslutas sedan och knyts ihop med hjälp av en sammanfattning och diskussion av det som har framgått av undersökningen.

6.1 IKT-verktyg och metoder i svenskundervisningen

Följande är de IKT-verktyg och metoder som vi har identifierat i svenskämnetts olika delar. Notera att det till viss del är en fallande skala med det mest frekventa i början, medan den minst vanliga metoden/verktyget beskrivs sist. Ett undantag är sociala medier men detta är något alla lärare är tvungna att förhålla sig till i skolan varför jag startar med det:

- Sociala medier, nätverk och forum
- Skrivande: delade dokument
- Skrivande: bloggar och presentationer
- Digital litteratur och läsning
- Omvända klassrum
- Gamification

6.1.1 Sociala medier, nätverk och forum

Sociala medier är vanligt förekommande i skolsammanhang idag, enligt de intervjuade svensklärarna, och det visar sig att dessa medier fungerar som ett socialt forum och verkar nätverkande för och emellan elever som lärare. Vi har hört två forum nämnas under intervjuerna men eftersom sociala forum, liksom många webbplatser på Internet är mycket föränderliga och snabbt kan försvinna, behandlar vi i denna uppsats endast företeelsen som sådan utan att nämna de specifika namnen på forumen.

I första hand används de sociala medierna som en mer allmän del i skolsammanhang, sällan integrerat i undervisningen, som en informations- och kommunikationskanal med meddelanden och chat. Men hur svensklärarna hanterar och använder sig av de sociala medierna är mycket olika och varierar stort hos de svensklärare vi kommit i kontakt med under intervjuerna. Variationen är också mycket stor inom samma skola då det är upp till den enskilda läraren att själv bestämma hur de sociala medierna används. I kapitlet om 1:1-satsningen kunde vi ta del av en del uppkomna problem i klassrummet med de sociala medierna och i nästa kapitel vilket behandlar svensklärarnas attityder och inställningar berörs ämnet ytterligare.

En svensklärare, Gunilla, sticker ut bland våra intervjupersoner eftersom hon är den enda av svensklärarna som använder sociala medier i skolsammanhang. Enligt henne uppskattar eleverna att hon finns på ett av dessa forum i en dedikerad grupp som läraren Gunilla. Där får eleverna lägga till henne om de vill och där finns speciella undervisningsgrupper, temagrupper och handledningsgrupper i projektarbeten som de använder sig av vid tillfällen. Gunilla använder det virtuella rummet bland annat för att skicka skolmeddelanden till elever som hon vet finns där men som inte dykt upp i skolan eller kollat sina skolmail. Ibland är detta enda vägen att nå vissa elever vilket är en av styrkorna med det sociala mediet. Ytterligare en fördel är att läraren ibland kan chatta med elever som i klassrummet har svårt att ta för sig och inte vill komma fram till henne för att få svar på frågor runt skolarbetet. För dessa elever är detta ytterligare en kanal att "samtala" med läraren.

Två svensklärare, Sonja och Erika, som i vår undersökning använder en hel del IKT i sin svenskundervisning menar att de i dagsläget inte använder sociala medier med eleverna, men tillägger att en del lärare på skolan använder sig av möjligheterna. De menar också att användandet av sociala medier tenderar att få arbete och fritid att flyta ihop, vilket medför att lärarrollen utökas till att inte bara gälla inom skolan utan också utanför, under olika tider på dygnet i stort sett alla dagar i veckan. Hur detta regleras är helt upp till den enskilda läraren.

De två svensklärarna, Robin och Harriet, som inte har kommit lika långt med IKT i undervisningen berättar om olika problem de sociala medierna kan ge upphov till och som de försöker förhålla sig till. Båda uttrycker tvivel inför en användning av de virtuella rummen i svenskundervisningen men medger att detta delvis har med bristande kunskap att göra. Harriet är dock på väg att erhålla mer kunskap kring hanteringen av de sociala medierna, vilket görs med hjälp av en insatt kollega.

Användandet av de sociala medierna varierar beroende av vilket forum som användarna för tillfället är anslutna till. Som vi har förstått det används ett av dessa forum, delvis på grund av begränsningar i tjänsten, främst för inspiration mellan olika lärare där man använder nätverket för att delge varandra tips och idéer till bland annat IKT-verktyg och metoder i svenskundervisningen.

6.1.2 Skrivande: delade dokument

Något som börjar bli mycket vanligt när det gäller IKT i svenskundervisningen är *delade dokument*. Delade dokument tillhandahålls av data- och teknikföretag i form av en molntjänst på Internet och fungerar i princip som vilket ordbehandlingsprogram som helst, till exempel som det välkända Word. Den stora skillnaden är att Word är ett program som finns installerat på användarens separata dator och allt som skrivs och produceras där sparas på den lokala hårddisken, medan delade dokument i en molntjänst innebär att ingenting som man skriver sparas i användarens egen utrustning (i minnet eller på en hårddisk). De delade dokumenten sparas istället i ”molnet” på Internet och blir efter inloggning med lösenord tillgängliga från vilken uppkopplad enhet som helst.

Med *delat* menas helt enkelt att (i stort sett) ett obegränsat antal användare har tillgång till ett och samma dokument, där användarna som har fått tillgång till dokumentet kan se och redigera i dokumentet allt efter dokumentetägarens syfte och mål med dokumentet. Det som krävs är en snabb internetuppkoppling, någon typ av datorenhet, och att användarna har ett konto i samma molntjänst. Om så är fallet innebär det i svenskundervisningen att elev såväl som lärare kan öppna ett nytt dokument för det aktuella skrivtillfället och direkt påbörja sitt skrivarbete.

De intervjuade svensklärarna kan här delas upp i två läger: Sonja, Erika och Gunilla som använder delade dokument relativt mycket och Robin och Harriet som idag knappt alls använder delade dokument, men som tillägger att detta är på gång då gymnasieskolorna i Växjö just nu skiftar lärplattform.

Svensklärarna som använder delade dokument menar att snabb och tydlig återkoppling till eleverna är en stor fördel och antyder att eleverna utvecklar sitt skrivande i ett dokument som pågår. Det är lättare att med den delade tekniken ge återkoppling eftersom svenskläraren kommenterar i det pågående dokumentet, vilket gör att eleverna kan ändra direkt och slipper skicka olika versioner av skrivna dokument till läraren i t.ex. ett e-postprogram. Man slipper

helt enkelt ”sudda” och redigera dokumentet i efterhand, och hela proceduren blir mer direkt. Delade dokument har således en direkthet vilket saknas i andra digitala dokument.

Det verkar finnas en *transparens* inbyggt i IKT-verktyg likt delade dokument, vilket menas att lärarna lättare kan se vad eleverna gör. Detta medför, enligt svensklärarna som använder delade dokument, att eleven inte lika enkelt kan gömma sig bakom ett bristande skolarbete eftersom läraren kan se det skrivna dokumentet under själva skrivprocessen. Dessutom kan detta arbetssätt möjligtvis göra det lättare för svenskläraren att upptäcka en eventuell plagiering i ett tidigt skede.

De svensklärare som inte använder delade dokument menar dock att några av fördelarna med delade dokument, tydligheten och lättheten att skriva om sin text, även går att applicera på samtliga digitala dokument, oavsett om de är skrivna i Word eller som ett delat dokument.

Proven kan förenklas med delade dokument. När det gäller grammatiken i svenska språket kan det se ut på följande sätt: läraren sätter ett antal elever framför sina datorer (där elevantalet varierar beroende av prov), öppnar nya dokument på sin dator och delar de med eleverna i deras datorer. Sedan klipps provmeningar in i dokumentet där eleverna får reda ut fraser, ordklasser eller bisatser och svara genom att skriva/markera sina svar direkt i det delade dokumentet. Detta arbetssätt berättade endast Gunilla om och vi saknar i vår undersökning uppföljande fallstudier vilket gör det svårt att analysera hur pass bra detta fungerar i praktiken och vilka begränsningar det kan ha med till exempel elevantalet i klassen.

6.1.3 Skrivande: bloggar och presentationer

Fyra av fem av de intervjuade svensklärarna uttrycker sig positivt om bloggar som undervisningsverktyg i svenskämnet. Här är det intressant hur speciellt en svensklärare, Harriet, resonerar kring bloggandet. Svenskläraren menar att svenskämnet påverkas och förändras med en större tillgång till teknik vilket är ett resultat av 1:1-satsningen på skolan. En ”levande” blogg passar utmärkt i svenskämnet, enligt Harriet, som anser att bloggförfarandet kan delas in i tre steg:

1. *Skriva och publicera*. Eleverna får i uppgift att skriva en text, t.ex. om romantiken. Läraren läser sedan igenom texten och genomför en lättare ”censurering” innan texten publiceras av läraren på klassbloggen på Internet.
2. *Kommunicera*. Eleverna tar del av varandras texter och ger återkoppling i ett ”levande” dokument.

3. *Släppa det fritt.* I det sista steget när texten anses klar släpps blogginläggen fria och klassen låter föräldrar och andra intresserade ta del av undervisningsresultatet.

Harriet medger att hon inte riktigt har fått tekniken att fungera och menar att detta IKT-baserade arbetssätt behöver stödjas med mer fortbildning. Se nästa kapitel om attityder och inställningar för en mer utförlig diskussion om IKT-utbildning för svensklärarna.

Sonja och Erika resonerar på liknande sätt vad gäller bloggen och Gunilla ger ett exempel på hur hon jobbar med bloggen i kursen svenska 1, där de har skrivit blogginlägg om språklig variation. Inläggen läggs ut på den gemensamma klassbloggen och en diskussion genomförs skriftligt eller muntligt vad blogginlägg är, hur man skriver det, och hur den blir genretypisk. Eftersom de kan läsa varandras blogginlägg är tanken den att eleverna ska få inspiration av varandra, och nästa steg är att de får förbereda presentationer där blogginläggen alltså tjänar som inspiration till vidare studier.

Inspirationen från blogginläggen leder således vidare till olika typer av inspelade presentationer, vilket verkar vara vanligt i en IKT-integrerad svenskundervisning. De spelar in muntliga presentationer och små redovisningar, radioprogram eller paneldiskussioner vars resultat sedan publiceras på olika sätt, främst internt men också och genom olistade (icke sökbara) videoklipp på Internet där eleverna visar upp sina alster. Något som flera svensklärare återkommer till är att eleverna uppskattar arbetssättet och tycker det är roligt att få en publik, vilket verkar öka motivationen hos eleverna. Dessutom återkommer under intervjuerna problematiken med att göra saker helt publikt på Internet och svensklärarna menar att det känns tryggare att hålla de producerade sakerna lite halvdolt.

6.1.4 Digital litteratur och läsning

I svenskämnet har litteratur och läsning en framträdande roll och med Internet är de nya visuella medierna och digital läsning en realitet i dagens samhälle. För att förstå hur den digitala läsningen skiljer sig från en traditionell läsning kommer här först ett kort teoriavsnitt som beskriver skillnaderna mellan dessa olika typer av läsning, innan jag beskriver svensklärarnas syn på litteratur och läsning i en IKT-integrerad svenskundervisning.

En multimedial text som förekommer på en datorskärm har en form som snarast kan betecknas som multilinjär där läsaren inom texten kan navigera sig fram till andra texter med hjälp av klickbara länkar, så kallade hyperlänkar. Detta görs på ett helt annat sätt än när läsaren tar del av den traditionella och monolinjära textformen, vilken framträder i till

exempel böcker eller tidningar med typografisk text. Hypertexten som framträder i digital läsning ger läsaren möjligheter att välja sin egen väg och därmed på sätt och vis skapa sin egen text. Dock kan även fotnoter i en linjär berättarstruktur, vilka förekommer i denna uppsats, ses som en slags hypertext (Elmfeldt & Erixon 2007:74f, Olin-Scheller 2008:94f, Skolverket 2011:7).

Inom OECD görs vart tredje år den så kallade PISA-undersökningen, som undersöker 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap, och 2009 ingick för första gången digital läsförståelse i testerna. Mätresultaten visar att de ”svenska elevernas resultat på den digitala lässkalan är signifikant högre än deras resultat på den traditionella lässkalan.” (Skolverket 2011:7). Forskarnas analyser visar att det verkar vara de måttliga datoranvändarna som är bäst på att läsa digitalt och de ser ett samband där ”de elever som läser bra traditionellt läser också bra digitalt.” (Skolverket 2011).

I vår undersökning menar Gunilla att IKT ger fler möjligheter att arbeta med litteraturen och att digital läsning med till exempel e-böcker bli alltmer vanligt förekommande. En annan svensklärare, Robin, menar att e-böcker inte alls förekommer i svenskundervisningen och att behovet hos eleverna inte finns. Något alla verkar vara överens om är att eleverna gärna tar fysiska böcker i sina händer och nästan hellre läser på ett traditionellt sätt än på ett digitalt vis, i alla fall när det gäller längre texter. När de läser kortare texter menar Gunilla att bokförlagens provläs-länkar är en värdefull resurs där det går att hitta 10-20 sidor text som lämpar sig mycket väl vid bland annat novelläsning. På så sätt, menar Gunilla, berör man ny och aktuell litteratur som kan vara intressant och har en tydlig koppling till eleverna. Samma svensklärare menar att det inte längre finns behov av klassuppsättningar av antologier som tidigare varit tvunget. Detta håller inte Sonja och Erika med om som trots mycket användande av IKT i undervisningen då och då använder fysiska antologier i sin svenskundervisning.

När det gäller kanonlitteratur menar Gunilla att det finns inslag av kanonlitteratur i svenskundervisningen, men att det inte finns någon kanon som absolut ”ska” hinnas med. En annan svensklärare, Harriet, menar att litteraturhistorien i svenskämnet skulle kunna utnyttjas bättre och lyftas med hjälp av IKT-verktygen. Hon ser möjligheter att göra undervisningen mera levande där man med teknikens hjälp kan blanda texter, bilder (konst) och ljud (musik). Harriet tror att eleverna skulle uppskatta detta och bli mer motiverade och aktiva under lektionerna, och tillägger att momentet skulle kunna döpas om från litteraturhistoria till kulturhistoria.

6.1.5 Omvända klassrum

Omvända klassrum⁷, ett uttryck som myntades i USA 2007, är en företeelse som ser ut att växa i den svenska skolan just nu inom olika ämnen, däribland svenskämnet. Med omvända eller flippade klassrum har man vänt på läxsituationen och istället för att eleverna får en genomgång eller föreläsning i klassrummet, för att sedan göra läxor och diverse uppgifter hemma, spelas ämnesstoffet in med teknikens hjälp och läggs ut på något internetforum. Den flippade filmen som materialet nu kallas har eleverna tillgång till dygnet runt och kan förbereda sig med till kommande lektioner. Eleverna gör sedan uppgifterna under lektionstid, istället för hemma. (Skolvärlden nr 2, 2013:30f).

Av de intervjuade svensklärarna i vår undersökning var det Sonja, Erika och Gunilla som kunde berätta hur de arbetar på detta sätt. Omvända klassrum används idag för vissa uppgifter i svenskämnet och de lägger ut en del filmer och instruktioner på den aktuella kurshemsidan, både egna skärminspelningar och befintligt material från Internet. Detta används sedan av eleverna som förbereder sig till lektionstillfället genom att ta del av materialet innan undervisningstillfället. Materialet kan vara rena fakta, som till exempel grundläggande grammatisk satslära, men det kan också gälla instruktioner för någon specifik uppgift som tydligt måste introduceras för eleverna.

Arbets sättet med flippade filmer har, enligt svensklärarna, medfört att eleverna blivit mer aktiva på lektionerna och att klassrumstiden används till andra saker idag jämfört med tidigare, och lärarna menar att lektionerna har blivit mer individualiserade. Svensklärarna märker en skillnad i att eleverna mer och mer kommer förberedda till lektionerna och direkt kan utnyttja läraren i sin arbetsprocess eftersom de kommer igång direkt under lektionen. Alla förbereder sig dock inte, av olika anledningar, men de eleverna kan ändå få värdefull information kring det flippade materialet eftersom lektionen startar med en så kallad Q & A, vilket betyder att frågor och svar om det flippade materialet behandlas inledningsvis.

Den stora vinsten med flippade klassrum verkar vara avlastningen från föreläsningar om sakinnehåll under lektionerna. Svensklärarna uppger att en tidsvinst med flippade klassrum kan ge ett mervärde på kanske 30 minuter per lektion som de alltså kan använda till att rent konkret hjälpa eleverna i deras arbetsprocess. Det omvända klassrummet är således ett direkt

⁷ Begreppet benämns på olika sätt, bl.a. omvända klassrum, flippade klassrum, flippa, och på engelska flipped classroom eller flipping classroom.

resultat av IKT-tekniken vilket påverkar undervisningen mycket med en mer effektiv användning av lektionstiden, enligt svensklärarna.

De två svensklärarna i vår undersökning, Robin och Harriet, som ännu inte hunnit lika långt med sin IKT-undervisning uttrycker en viss skepsis inför användandet av omvända klassrum och de misstänker att elevkontakten kan minska. Harriet tillägger dock att hon gärna i framtiden provar denna form av undervisningsmetod.

6.1.6 Gamification

I vår undersökning är det endast Gunilla som idag börjat använda ett spelbaserat lärande, därav ordet *gamification*, som en av flera pedagogiska IKT-metoder i svenskundervisningen. På en kurshemsida har hon nyss byggt upp ett spel som eleverna kan använda sig av i litteraturstudierna. De har innan detta bland annat förhållit sig till kursmålen, till hur man berättar, och vilken stil författaren använder sig av. Spelet som hon konstruerat heter ”Det finns hemliga gånger under Öland”. Det fungerar så att de får klicka sig fram där meningen är att gå genom tre gånger och på vägen genom gångarna ta del av olika texttyper och svara på frågor kring texterna. För att ha fullföljt ”expeditionen” ska de alltså klara av en viss del av texterna, vilka består av t.ex. prosatexter, videoklipp, dikter med mera. Spelandet utmynnar i ett färdigt formulär med ett kunskapsstoff som alla elever sedan får del av.

Gunilla menar att hon inte styr exakt vilket stoff alla elever måste ta till sig, vilket är en poäng med metoden, utan de får använda sin egen förmåga att själva välja det som passar till kursmålen och respektive tillfälle. Hon menar att momenten är motiverande för eleverna som kan hitta det som de är intresserade av, och tillägger att blir det lite av en tävling genom att man som individuell elev eller som grupp kan klättra i en slags high-score-lista, vilket en del elever uppskattar mycket.

6.2 Elevaktivt, elevcentrerat eller individualiserat?

Något som de flesta av svensklärarna återkommer till under intervjuerna är hur de ser på elevernas lärande och undervisningssituationen. De lärare som idag använder mycket IKT i undervisningen, Sonja, Erika och Gunilla, menar att elevkontakten har förbättrats, vilket enligt lärarna ger mer motiverade elever. En lärare, Harriet som visar intresse för IKT men inte riktigt hunnit så långt ännu pekar också på möjligheten att genom användning av *vissa* IKT-verktyg få upp aktiviteten och motivationen hos eleverna, även om hon också uttrycker

viss skepticism gentemot delar av de nya undervisningsmetoderna som hon menar tvärtom kan medföra en minskad elevkontakt.

Svensklärarnas sätt att se på sin undervisning påminner om det den ryske forskaren och pedagogen L.S. Vygotskij (1896-1934) på följande sätt beskriver som ”den närmaste utvecklingszonen”:

Utvecklingszonen definierar Vygotskij som avståndet mellan det barnet klarar av på egen hand och utan stöd av andra, och det barnet förmår klara av med stöd av andra människor. [...] den visar vart barnet är på väg, vad som ligger inom räckhåll utifrån de kunskaper och färdigheter barnet har. Det är också inom denna zon som barnet (eller den vuxne) är känsligt för undervisning. (Säljö 2005:122f)

Elmfeldt & Erixon (2007:92) liksom Olin-Scheller (2008:140) konstaterar att det är graden av tillfredsställelse eller känslomässigt engagemang texttypen erbjuder som är det väsentliga, inte mediet i sig. Men de medger också att de unga eleverna idag har en stor vana vid multimodala textvärldar och att det är dessa texttyper som lockar eleverna till läsning och kommunikation. Att som svensklärare integrera IKT i sin undervisning medför kanske större möjligheter att centrera lärandet till de individuella eleverna och deras ”kunskaper och färdigheter”, vilket alltså förmår föra undervisningen närmare deras utvecklingszon.

Svensklärarna menar att en IKT-integrerad svenskundervisning innebär en elevcentrering, där den gemensamma nämnaren verkar bestå av förhållningssättet att *elevens lärande och utveckling är i centrum snarare än det som läraren ska lära ut*. Detta ligger mycket nära Vygotskijs kunskapssyn och teori om den närmaste utvecklingszonen.

Sedan kan man fråga sig om ett *elevcentrerat* angreppssätt är exakt samma sak som ett *individualiserat* lärande, som flera av svensklärarna är inne på under intervjuerna. Om lärarna med individualiserat menar att varje elevs unika förutsättningar och behov är i centrum, menar de sannolikt att lärandet är *individanpassat*. Men en individualiserad undervisning kan även innebära en *individualisering* av undervisningen, något som i sig är mindre positivt: En individualisering av undervisningen innebär ”att enskilda elever (och deras föräldrar) tvingas ta ett för stort ansvar för sin egen utbildning.” (Skola och samhälle S.O.S. 2011). Frågan man således kan ställa sig är om en IKT-integrering rent av innebär en individualisering av undervisningen. Svaret är komplext och beror antagligen på vilken lärare och vilken skola man dryftar lärandet med, men kanske föreligger det en inbyggd risk i en IKT-integrerad undervisning att eleverna lämnas därhän att själv ta del av sina studier utan lärarstöd.

6.3 Exempel på faktiska förändringar i svenskämnet

Om man tittar noga verkar det gå att urskilja flera förändringar i svenskämnet när den nya tekniken idag integreras i det formella lärandet. När nu 1:1-satsningen är en realitet gör tillgången till datorer och Internet det möjligt för eleverna att lätt inhämta befintligt material vilket verkar medföra förändrade arbetssätt hos svensklärarna.

En svensklärare berättar att det till exempel inte längre är någon idé att ge eleverna i uppgift att skriva recensioner av verk eftersom de lätt kan hitta färdiga recensioner på Internet. Idag tvingas svenskläraren således att tänka till och delvis tänka nytt när uppgifter i svenskämnet formuleras för att eleverna helst inte ska kunna hitta färdiga svar på Internet, och de menar själva att detta är en utmaning för svenskläraren idag. När de jobbar med skönlitteratur kan läraren plocka ut en person ur verket och be eleverna beskriva personen och belägga detta med textutdrag. Läraren kan också välja ut en sida ur boken och be de kommentera och reflektera kring texten. Reflekterande uppgifter verkar med andra ord vara mer vanligt förekommande i svenskämnet idag, jämfört med tidigare.

När det gäller skrivande antyder svensklärarna att elevernas texter utvecklas positivt vid användningen av delade dokument i molntjänster, vilket är en ny företeelse i svenskämnet. Anledningen är verktygets direktitet (snabb återkoppling) och transparens under själva skrivprocessen, vilket bl.a. kan vara en hjälp för läraren att upptäcka en eventuell plagiering.

Muntlig framställning verkar ha en framskjuten roll idag, delvis på grund av de nya ämnesplanerna. Harriet upplever att presentationerna blir mer levande nu då det finns fler möjligheter och är lättare att variera presentationen med hjälp av den digitala tekniken.

När det gäller läsning finns läromedel och en del litteratur idag inlästa och går att komma åt via bokförlagens hemsidor. Böckerna existerar således både som fysiska och digitala böcker, vilket medför att eleverna kan lyssna på boken och samtidigt följa med i texten om de väljer detta. En svensklärare i vår undersökning, Harriet, menar att vissa elever tycker att momentet litteraturhistoria är svårt och hon antyder att den inlästa boken då är en hjälp för dessa elever.

Slutligen verkar alla svensklärare vara överens om att stenciler idag inte delas ut i lika hög utsträckning, vilket beror på att eleverna har tillgång till dokumenten digitalt som hämtas av eleverna vid behov.

6.4 Sammanfattning och diskussion av vilka faktiska förändringar som kan urskiljas i svenskämnet när IKT integreras i undervisningen

Sociala medier, nätverk och forum används både av lärare och elever mestadels som en informations- och kommunikationskanal. Användningen av de virtuella rummen ser mycket olika ut mellan svensklärarna även inom en och samma skola eftersom det är helt upp till den enskilda läraren att bestämma om och hur dessa medier ska användas i skolsammanhang. Det är få lärare som använder dessa medier som en resurs i skolarbetet och det är inte lätt att veta vad det beror på, men en anledning kan vara den risk detta medför att arbete och fritid flyter ihop. En uppfattning vi fått i undersökningen är ändå att eleverna uppskattar att lärarna finns med i de sociala medierna och elevkontakten verkar stärkas mellan lärare och elev som ett resultat av detta.

I IKT-verktyg som delade dokument syns en direktitet i kommunikationen mellan elev och lärare och förtjänsten är en snabb återkoppling vilket uppskattas av eleverna. Det verkar finnas en transparens inbyggt i molntjänster där lärarna lättare kan se vad eleverna gör och som därmed inte lika enkelt kan gömma sig bakom ett bristande skolarbete, eftersom läraren kan se det skrivna dokumentet under hela skrivprocessen. Dessutom gör arbetssättet det lättare för svenskläraren att upptäcka en eventuell plagiering. Delade dokument verkar således ha flera fördelar men en erfarenhet vi gjort i samband med vår undersökning är att det är svårt att flytta texter mellan molntjänster och andra ordbehandlingsprogram, då flytten gör texten annorlunda formmässigt eftersom tjänsterna inte är fullt kompatibla med varandra.

Bloggandet växer i det formella lärandet, liksom i övriga samhället, och svensklärarna menar att en levande blogg passar utmärkt i undervisningen. Metoden bygger på att eleven först får skriva en text som publiceras. Nästa steg är återkoppling mellan eleverna och slutligen släpps bloggen fri så att utomstående får insyn i elevernas arbete. ”I bloggen ges eleverna möjlighet att själva bedöma sitt skrivande, överblicka sina alster och sin skrivprogression.” (Greczanik 2007:17). Ibland fortsätter arbetsprocessen där blogginläggen tjänar som inspiration och det görs inspelade presentationer av olika slag, vilket uppskattas av eleverna.

Omvända klassrum är en direkt konsekvens av IKT där lektionerna kan avlastas från rena föreläsningar, vilka i förväg spelas in och som läggs ut på något webbaserat forum. Eleverna tar (oftast) del av materialet innan undervisningstillfället som därigenom mer effektivt

används till att hjälpa eleverna i deras skolarbete. I bästa fall görs en besparing på ca 30 minuter per lektion.

Vad gäller läsning visar det sig att eleverna gärna läser traditionella böcker istället för e-böcker, men för kortare texter går det att hitta ny och aktuell litteratur via bokförlagens provläs-länkar, vilket lämpar sig väl vid novelläsning. En lärare menar att litteraturhistorien i svenskämnet kan lyftas genom användandet av de nya medierna och tillägger att momentet då skulle kunna döpas om till kulturhistoria. Enligt *Eleverna och nätet* (Skolverket 2011) visar PISA-undersökningen som 2009 utfördes bland 15-åringar att den digitala multilinjära läsförståelsen är högre hos svenska elever i jämförelse med den traditionella monolinjära läsningen. Analyserna visar dock på ett samband mellan de två lässätten och forskarna menar att de som läser bra traditionellt även läser bra digitalt. Detta är intressanta slutsatser och frågan inställer sig hur framtiden kan se ut vad gäller läsförståelsen för den unga generationen som mer och mer socialiseras in i en multimodal språkkultur. Slutsatsen blir, i alla fall i dagsläget, att de traditionella och digitala medierna under lång tid framöver behövs och bör komplettera varandra.

När det gäller gamification är Gunilla, den enda av lärarna som införlivat detta i sin undervisning, medveten om att alla moment i svenskämnet inte går att utforma på liknande sätt men att det är viktigt att ta till vara elevernas känsla och intresse av spelinfluerade moment i skolan; att hos eleverna skapa en motivation och träna olika färdigheter på elevernas egna arenor – det vill säga se det hela ur ett elevcentrerat och elevaktivt perspektiv. Ungefär samma slutsats drar Markus Johansson i sitt examensarbete *Dator- och TV-spels pedagogiska plats* (2010) när han ”framhåller mediets potential i att fånga elevernas lust och motivation.” (Johansson 2010:34).

Två lärare i undersökningen, Robin och Harriet, menar att det finns en risk att elevkontakten förvinns i samband med olika IKT-metoder. Robin menar att kunskapen i svenskämnet växer fram och att de digitala metoderna inte riktigt passar i svenskämnet. Hon tror att dialogen och kommunikationen mellan lärare och elev kan gå förlorad och ser en risk för en högre grad av individualisering av undervisningen. Vi har ändå genom vår studie förstått att tidsvinsten med flippade klassrum gör att läraren finns mer tillgänglig för eleverna i klassrummet och kan hjälpa eleverna direkt i deras arbetsprocess. Om då lektionstimmarna finns kvar i samma utsträckning som tidigare, och lärartätheten består, borde ändå lärartillgängligheten för eleverna öka och inte minska. På den fristående skolan kunde vi dock implicit utläsa

tendenser hos de intervjuade svensklärarna att eventuellt se IKT-verktygen som en möjlighet att mer låta eleverna sköta sitt eget skolarbete. Eftersom skolresurserna är begränsade finns det naturligtvis en risk att se IKT-verktygen som en möjlighet att spara pengar och därigenom styra verksamheten mot en negativ individualisering.

7 Vilka attityder och inställningar kan urskiljas bland svensklärare när ny teknik och nya medier integreras i svenskundervisningen?

För att återknyta till tidigare kapitel om vilka faktiska förändringar man kan urskilja i svenskämnet när digital teknik integreras, kunde vi genom våra svenskläraryntervjuer urskilja en variation bland svensklärarnas sätt att arbeta med ny teknik. Fyra av fem intervjuade svensklärare hade positiv inställning till IKT, men skilde sig i ibland i vilka IKT-verktyg som de använde och tyckte var bra. En positiv inställning till IKT innebar alltså inte att man använde det på samma sätt eller inte ställde sig kritisk till vissa aspekter av IKT.

Robin som har en överlag mer negativ attityd till IKT tycks fokusera på orsaker och anledningar till varför hon inte vill integrera IKT i sin undervisning, medan de med positiv inställning ser arbetssätten i sig som anledning stor nog att använda sig av digitala redskap i svenskundervisningen. Attitydfrågan är på så vis svårbesvarad eftersom den ofta konkretiseras via de intervjuade svensklärarnas arbetssätt, alternativt bakomliggande motiv och dessa har behandlats i kapitel 4 respektive 5. För att inte upprepa det som sagts i tidigare kapitel kommer jag därför främst att försöka problematisera och fokusera på, samt klargöra möjliga hinder som försvårar integreringen av IKT för svensklärare, det vill säga vad som ligger bakom *negativa attityder*. De intervjuade svensklärare med positiv inställning (Gunilla, Sonja, Erika och Harriet) ges av den anledningen främst utrymme i sammanfattningen och diskussionen av kapitlet. Det har varit mycket svårt att stärka de utsagor som ges i kommande kapitel med litteratur, dels på grund av att en lärares attityd är högst personlig, men även för att det saknas material om vilka IKT-relaterade attityder som man kan urskilja bland gymnasieskolans svensklärare. Johan Elmfeldt och Lennart Axelsson ges betydande plats i mitt försök att besvara de punkter som förklarar hinder med och negativa inställningar gentemot IKT eftersom de båda arbetat med lärares attityder gentemot IKT. Axelsson genom

sitt yrke som IT-pedagog på AV-media Kronoberg och Elmfeldt genom de undersökningar som han utfört. Jag ser dem därför både som en teoretisk och empirisk kunskapskälla.

I första avsnittet behandlas hur elevers IT-kunskaper, kan resultera i en känsla av kunskapsbrist hos lärarna. Därefter behandlas svensklärares generella attityder som dels återges genom vårt egeninsamlade intervjumaterial från svensklärare och dels genom Lennart Axelssons och Johan Elmfeldts forskning och material. Därefter försöker jag att fördjupa mig i eventuella orsaker till en negativ attityd gentemot IKT, följt av ett avsnitt om förlustkänsla som eventuellt kan knytas till svenskämnets traditionsenliga utformning. Avslutningsvis sammanfattar jag de intervjuade lärarna och pedagogernas inställningar och attityder.

7.1 Dubbla tryck

I vår intervju med Johan Elmfeldt berättade han om att lärare idag upplever ett tryck från två håll och att detta kan påverka deras inställning till IKT. Det ena trycket, vilket har behandlats mer ingående i tidigare kapitel, sker *uppifrån* och yttrar sig exempelvis genom samhällliga förändringsprocesser, läroplaner, kollegor och skolledning.

Det andra trycket sker *nedifrån* och yttrar sig genom elevgruppen, som växt upp med datoranvändande etc. i en digital miljö och därför har det som en naturlig del av sin vardag. Elevernas förmodade kunskaper resulterar i en tro/vetskap hos läraren att eleverna är mer kompetenta inom datoranvändandet än läraren själv, vilket innebär att många undviker eller tvekar att använda sig av datorer och vissa andra digitala redskap i undervisningen. Detta framkommer extra tydligt i ett ämne som svenska där IKT-utvecklingen inte skett i samma takt som i många andra ämnen och därför saknar en ”bas” av erkänt fungerande hjälpmedel och utvecklad metodik. Detta omnämns även i europeiska kommissionens rapport *Survey of Schools: ICT in Education*, där man redovisar att man bojkottar IKT av pedagogiska skäl. De vanligast förekommande orsakerna till bojkottning är brist på fortbildning, få välutvecklade digitala arbetsmodeller alternativt dåliga tekniska förutsättningar (European Schoolnet 2013:121f). De svensklärare som inte har en viss tidigare vana av datoranvändande kan känna sig obekväma inom området och deras inställning till IKT blir därför negativt laddad. Elevtrycket behöver inte vara en befogad olustkänsla, utan kan handla om att läraren *upplever* eleverna som mer kompetenta inom IT än läraren själv. Det kan röra sig om att lärarens självförtroende inom IKT inte är starkt nog och enligt Lennart Axelsson från AV-media, är den generella elevgruppens datorkunskaper i dagsläget inte högre än vad lärarnas är, vilket varit fallet i tidigare digitala skeden. Däremot använder man datorerna på olika sätt inom olika

områden. Eleverna kan exempelvis ha ett större kapital av spelerfarenheter, medan läraren kanske betalar räkningar via internet. Trycket underifrån innebär att vissa svensklärare av rädsla för att verka inkompetenta och obekväma i användningen av digitala medier, avstår att använda IKT.

Enligt Elmfeldt påverkas alltså lärarna av ett dubbelt tryck och det kan saknas någon som klargör vad som förväntas av lärarna samt vilka didaktiska och digitala redskap som kan användas i processerna. Läraren förväntas av samhälle och skolledning att hänga med i utvecklingen och vara ”modern” i sin profession och dess utövning, något som inte genomförs automatiskt. Elmfeldt menar därför att det behövs skolledning som tar IKT på allvar och leder lärarna. Skolledningens inställning till IKT blir därför mycket viktig för hur lärarnas attityder till teknologins möjligheter utvecklas. Båda parterna är dock beroende av varandra och förändringen behöver genomföras tillsammans för bästa resultat. Detta dubbla tryck som innebär att läraren antingen upplever eller vet att eleverna orienterar sig bättre fram i de digitala landskapen, klargör varför en del svensklärare och lärare i allmänhet ställer sig negativt till integrering av IKT i sin undervisning, enligt Elmfeldt.

7.2 Generella attityder

I intervjun med Johan Elmfeldt berättar han även att lärare generellt sett *inte* är motståndare till integrering av nya medier i sin undervisning, men att det däremot kan förekomma en osäkerhet inför de nya utmaningar som digitaliseringen medför. Denna rädsla och osäkerhet kan i sin tur bero på problem i andra led, som exempelvis infrastrukturella när internet inte fungerar, när lösenordshanteringen inte klaffar, eller när projektorn inte sätter igång. Det finns även ekonomiska utmaningar för varje skola eftersom att det innebär är en investering/kostnad att montera samt installera tekniken. Det är ytterligare en investering att utbilda personal, något som vissa skolledningar inte gör i tron om en automatisk utveckling i och med själva införskaffandet av digitala redskap. Exempel på detta återges hos både Harriet och Robin som anser att de inte fått tillräcklig utbildning inom digital undervisning. Robin menar dessutom att skolan satsar pengar på att köpa interaktiva tavlor etc., men att dessa används mycket begränsat och att man fått totalt ett par timmar av utbildning i hur man kan använda dem. Detta räckte inte för att övertyga vederbörande lärare att börja använda tavlorna i sin svenskundervisning.

I de flesta av våra intervjuer vidrörs problemet att pedagoger i svensklärarkåren känner sig otrygga/rädda för att använda sig av IKT som en förklaring till varför svenskämnet inte

utvecklats inom IKT i samma takt som andra skolämnen. Lennart Axelsson från AV-media nämner samma osäkerhet och att bland annat infrastrukturella problem (när teknisk hård- eller mjukvara inte fungerar) kan ligga bakom den. Axelsson påpekar även att skolorna numera överlag har ekonomiska förutsättningar för att i större utsträckning kunna bedriva IKT-undervisning. Axelsson menar vidare att teknikkostnaderna egentligen skall vara en mycket liten del av de summor som behövs investeras för IKT och att resterande pengar, alltså en övervägande majoritet, bör läggas på att utbilda lärarna. Enligt Axelsson ligger dock inte problemen uteslutande hos skolledningar och kommuner. Det finns även hinder hos lärare som tror att de skall kunna få *all* tid och ekonomisk ersättning för varje minut som det tar att utveckla sig inom IKT, vilket idag är en omöjlighet. Däremot måste de få viss tid betald och skolledningar måste prioritera det som en viktig kompetensutvecklingsuppgift.

Elmfeldt berättar om en annan problematik som uppkommit inom skolväsendet och menar att vissa lärare tycks ställa sig på tvären mot IKT som en sorts ”motreaktion” mot all den plats som den tar i skolvärlden. Läraren kanske insisterar på att använda overheadapparater för att alla andra bestämt ska ha digitala presentationer. Generellt sett kanske svenskläraren upplever de bakomliggande motiven för IKT som ganska svaga eller dåligt utvecklade, menar Elmfeldt. Detta resulterar i att digitaliseringen ses som en slags ersättningsmetod, där exempelvis en Powerpoint skall ersätta något äldre verktyg, utan att egentligen innebära någon förbättring. Är läraren ovan i att arbeta med digitala metoder kan det vara ännu svårare att se eller skapa en behövlig förändring eller en väsentlig förbättring. I värsta fall kanske läraren till och med ser/upplever en försämring av undervisningen. Resonemang kan stärkas i vårt intervjumaterial från både Robin och Harriet, där de båda hävdade att tekniken endast skall komplettera läraren och inte vice versa. Detta behandlas mer ingående i avsnitt 7.3

Både Elmfeldt och Axelsson poängterar i respektive intervju att läraren fortfarande är den viktigaste tillgången på skolorna, men att detta inte är ett skäl att refusera IKT i svenskundervisningen eftersom IKT och tekniska hjälpmedel inte på något sätt handlar om att ersätta lärare. Detta har behandlats mer utförligt i kapitel 6 och avsnittet om individualisering.

7.3 Orsaker till negativa attityder - digital religion och självändamål

I våra intervjuer uttrycker alltså två lärare med *olika* inställningar till IKT i svenskundervisningen att lärare använder/ inte skall använda tekniska redskap för tekniken i sig. Robin anser att detta är digitaliseringens främsta syfte. Harriet har en överlag positiv attityd gentemot IKT, men menar att tekniken skulle komplettera läraren och inte utgöra ett

självändamål. De två lärarna har alltså skilda inställningar till IKT i svenskundervisningen, men har gemensamt att man hänvisar till ett självändamål som inte fyller någon funktion. Idén om teknikens självändamål grundar sig alltså i en uppfattning om att teknik skall integreras i undervisningen för sin egen skull, eller som ett ersättande av gamla lärverktyg. I intervjuerna nämns ersättningsredskapen i form av Powerpoint-presentationer som ersätter Overheadbilder, eller att skriva i ett Worddokument på dator istället för handskrift. Både Harriet och Robin menar att det ofta inte innebär någon förbättring av utbildningen, utan blir endast ett likgiltigt substitut och kan i värsta fall även innebära en försämring. Även Lennart Axelsson påpekar att det i många fall inom skolan rör sig om ersättningsmetoder och att dessa inte behöver innebära någon förbättring, men menar även att IKT sträcker sig mycket längre än Powerpoint-presentationer och att utbildning inom IKT kan hjälpa lärarna att använda resurser (däribland de exempel som återgetts i intervjuerna) på rätt sätt och detta nämner även Harriet.

Läraren med negativ IKT-inställning talar om en ”digital religion” och misstänker att ett datorberoende har utvecklats hos elever och påvisar att man i stor utsträckning stimulerar beroendet genom integreringen av IKT i skolvärlden. Enligt Robin försämras dessutom elevernas fokus avsevärt under de lektionstillfällen som involverade datorer. Hon upplever även de interaktiva tavlorna som ganska meningslösa i svenskundervisning och menar att flera forskningsrapporter visar på att det finns en risk för minskad förståelse om eleverna inte låter informationen gå genom huvudet som den gör när de skriver för hand.

Bearbetningsprocessen blir alltså för ytlig och detta nämner även Harriet. Hon berättar om att hon inte alltid lägger ut sina Powerpoint-presentationer direkt efter lektionerna, eftersom hon vill att eleverna skall vara aktiva och bearbeta den information som ges på lektionerna.

Tanken om teknikens självändamål kan eventuellt förklaras med att vissa lärare ser IKT som ett *forcerande* av det digitala in i klassrummet.

7.3.1 Orsaker till negativa attityder - saknaden av metoder grundade i ett empiriskt underlag

De följande två avsnitt avser att försöka behandla eventuella orsaker till varför vissa svensklärare generellt inte vill använda sig av IKT i sin undervisning.

Teknikanvändandet i skolvärlden ökar, men trots detta finns få tydliga mått på effektiva metoder (Örebro universitet 2013:4). Man behöver därför forska inom området och

specificera vad som menas med de samhälleliga krav som ligger bakom IKT och det så kallade 21st Century Skills-tänket.⁸ I dagsläget befinner sig IKT i en initialfas i skolundervisningen och svenskundervisningen är ytterligare lite efter, så hur kan man veta att IKT ger goda resultat i svenskundervisningen? Tydliga svar finns inte i dagsläget eftersom IKT är för nytt för att kunna utvärderas ordentligt och fullständigt, men man har börjat hitta kvalitetssäkrade undervisningsmetoder. Det finns exempel från grundskolor där man arbetat med kvalitetssäkring och detta gjordes i Sollentuna kommun genom projektet ”att skriva sig till läsning”. Det gav goda resultat som därefter implementerats i hela kommunen och det sprider sig nu över landet (Örebro universitet 2013:4). ”Att skriva sig till läsning” är dessvärre inte en arbetsmetod som hjälper majoriteten av landets gymnasieelever, då dessa förhoppningsvis kan både läsa och skriva och just detta projekt alltså riktar sig alltså till skolans tidigare åldrar, men det påvisar däremot att det börjar komma kvalitetssäkrade arbetssätt även när datorer involveras. Det är dock inte en uppgift för enskilda lärare att leta reda på dessa hjälpmedel, utan skolledningen måste aktivt arbeta med att leta och tillsammans skapa kvalitetssäkrade undervisningsmetoder (Örebro universitet 2013:5).

När empiri saknas tenderar lärarna att utgå från egna erfarenheter, vilket blir extra tydligt i ett ämne som svenska där IKT inte utvecklats i samma takt som exempelvis i matematik eller No-ämnena. De intervjuade lärarna Gunilla, Sonja, Erika och Harriet har ett visst teknikintresse och vågar i olika utsträckning prova sig fram i de digitala landskapen, men samtliga menar att det främst rörde sig om ett pedagogiskt perspektiv snarare än ett tekniskt intresse. Harriet, Sonja och Erika befinner sig ungefär på samma stadium och använder sig av samma eller liknande redskap som exempelvis videolänkar eller delade dokument när eleverna skall skriva. Gunilla är den lärare som skiljer sig mest från övriga intervjuade svensklärarna och tycks ha tagit sin IKT-undervisning långt i digitala sammanhang i och med exempelvis grammatikdatorspel (gamification) och prov som enligt Gunilla rättas i realtid.

Tidigare i uppsatsen behandlades omvända klassrum och dessa tycks ta en allt större plats i dagens utbildningssverige. Gunilla och Erika använder denna form av pedagogik i stor utsträckning, medan Sonja är intresserad och kommer att försöka använda sig mer utav det kommande termin. Harriet är skeptisk till omvända klassrum och misstänker att elevkontakten kan försämrans om kommunikationen sker via en dator, men uppger även att hon skulle kunna tänka sig att testa omvända klassrum framöver.

⁸ 21st century skills är ursprungligen en bok skriven av Bernie Trilling och Charles Fadel och syftar till att definiera de kunskapskrav och behov som 2000-talet ställer och hur skolor skall arbeta med dessa.

7.3.2 Orsaker till negativa attityder - brist på ut- och fortbildning

Både Robin och Harriet känner att de inte fått den utbildning och stöd från skolledning som egentligen vore nödvändig för att kunna integrera IKT i sin svenskundervisning. De har därför inte heller fått utrett och diskuterat varför de skulle integrera IKT, men däremot fått skriftligt uttryckta krav på sig från skolledning och skolornas programblad att de skall ta hjälp av tekniken i sin undervisning. De svagt uppbyggda kraven, vilka inte heller hade diskuterats vid speciellt många tillfällen, innebär att lärargrupperna på dessa två skolor hade mer skilda åsikter gällande IKT, än vid de skolor där man förde en aktiv dialog om IKT och användande av det.

När aktivt ledarskap saknas tvingas läraren att på egen hand leta reda på eventuella motiv för IKT i sin svenskundervisning. Harriet vill försöka göra detta, medan Robin inte upplever sig ha den *tid* som är nödvändig för att se en vinning eller börja använda sig av IKT. Hon kände att hon efter 22 år som svensklärare, kan sitt yrke ganska väl och vad som är en bra respektive en dålig lektion. Robin påpekar dessutom att i de utvärderingar som samlas in i slutet av varje kurs, hade ingen av hennes elever meddelat att de roligaste lektionerna var de tillfällen då de fick använda en dator. De moment som brukar uppskattas i svenskundervisningen var främst argumentationer och diskussioner.

Lärarkåren är bred och omfattar flera generationer varav många inte fått datorn naturligt integrerad in i sina liv. Gy2011 indikerar att skolan *förväntas* ta ställning till ny teknologi, men detta förutsätter att lärarna själva faktiskt behärskar den. I dagsläget gör inte hela svensklärarkåren detta och därför menar sex av sju intervjuade svensklärare och pedagoger att kommuner och skolledningar bör investera i kunskap och utbildning för lärare. De som i dagsläget tycks lyckas bäst är de lärare som på egen hand lärt sig om teknik och vilka möjligheter samt hinder som medföljer. Detta intresse är dock ingen garant för att svenskläraren kommer att kunna sammansmälta IKT i sin svenskundervisning på ett bra sätt, men bland de intervjuade svensklärarna med positiv inställning till IKT har alla varit överens om vikten av att våga testa sig fram och att resultaten förbättras allt eftersom. De lärare som *inte* har ett teknikintresse alternativt ett elevcentrerat pedagogiskt engagemang kan istället se IKT som en barriär för sin undervisning.

Det är även en ekonomisk fråga att lösa de infrastrukturella aspekterna (nätverksanslutning, lösenordshantering etcetera) och skolor behöver personal som kan ta itu med dessa problem. Både personal och utbildning kostar pengar, men det är också en investering värd att satsa på

om man vill att lärarna skall använda sig av IKT, menar Axelsson. Man kan se en tendens i våra intervjuer att de skolor där IKT etablerat sig sämst är vid Robins och Harriets skolor, där skolledningen inte utbildat sin personal, vilket har skapat en otrygghet och rädsla inför uppgiften och lärarna på skolan hänvisar exempelvis till teknikens egennyttan eller infrastrukturella brister. Hälften av våra undersökningsskolor hade en tekniker anställd på del- eller heltid. De skolor som inte hade det skulle få det innan höstterminen 2013, enligt intervjuade lärare, vilket innebär att från och med hösten 2013 kommer samtliga intervjuade skolor ha tillgång till en datatekniker/IT-pedagog på hel- eller deltid.

7.4 Existensberättigande för svenska som modersmål – ”något går förlorat i och med digitaliseringen”

Robin avstod IKT bland annat med motiveringen att ”Något gick förlorat i och med digitaliseringen”. Nedanstående avsnitt behandlar denna förlustkänsla som en förklaring till varför IKT inte integrerades av svenskläraren och vilken roll svenskämnets tradition spelar i dagens undervisning. Detta kapitel fortsätter att klargöra förklaringar till varför lärare kan vilja avstå från IKT i svenskundervisningen. I avsnittets avslutning försöker jag behandla *samtliga* intervjuade svensklärares inställning till bland annat skönlitteratur och tryckta källor, som just en del av den traditionsenliga svenskundervisningen.

När vi berättade för Johan Elmfeldt om den förlustkänsla som en av de intervjuade svensklärarna kände, svarade han att en möjlig förklaring till detta kan vara att de traditioner som byggt svenskämnet kanske håller på att lösas upp. Vidare menade han att svenskämnets status har sjunkit de senaste årtionden. Det har gått från att förr ha stått överst i betygs katalogen och dessutom som enda ämne haft två betygsättningar (litterär och språklig del), till att numera vara placerat efter bokstavsordning och istället innehålla ett gemensamt betyg för den litterära och den språkliga delen. Ämnets syfte var från första början att hålla ihop en nationalstat och ett normaliserande av ett nationellt språk, gemensamt stavningssystem etcetera. Den litteratur man läste var även den en stor del av det nationella fostrandet och Tegner, Geijer med flera som var en viktig del av detta danande, spelar fortfarande en ganska viktig roll i svenskundervisningen, enligt Elmfeldt. Det handlade alltså om skapande av en nationalkänsla som dessutom bestod av *koncentrerad läsning*. Men moderna nationsgränsers innebörd är förändrade i och med ett mer öppet Europa och en global värld, där folk flyttar mellan länder på ett sätt som inte varit fullt lika möjligt tidigare.

Ny teknik tillkommer samtidigt som elever inte längre i samma utsträckning läser traditionella texter där svarta bokstäver är tryckta på vitt papper och bilder lyser med sin frånvaro.

Åsikten: ”att det är någonting som håller på att gå förlorat i och med digitaliseringen” är kanske just *detta*, enligt Elmfeldt. Svenskämnets tradition där den tryckta boken och läsandet av den tillsammans med eleverna är grundläggande kulturell praktik, kanske håller på att gå ”förlorat”. Kanske är det koncentrerade läsandet av skönlitterära böcker som metod för kunskapssökande på väg att dö ut, menar Johan Elmfeldt och berättar vidare att känslan av förlust därför är högst förståelig. Denna teori stärks genom N. Katherine Hayles forskning som klargör samma hypotes (2007:194). Vidare berättar han att behovet av en bra story alltid kommer finnas, men att man förmodligen inte behöver läsa böcker från pärm till pärm.

Enligt Elmfeldt pågår just nu en diskussion i Nordens länder gällande nationalspråkämnets vara eller icke vara. Behovet av att säkra en nationalstat, nationellt språk och kulturellt arv är idag inte lika explicit som för 100-150 år sedan. Dessutom influeras skolväsendet av många tankegångar kring tematiska och ämnesövergripande arbeten, vilket sätter svenskämnets existens ännu mer i skuggan. Svenska språket genomsyrar hela skolsystemet. Den språkliga del som tidigare varit ett av två betyg, är en grundstomme som varje ämne egentligen bygger på eftersom svenska språket i stort sett inkluderas i samtliga ämnen i det svenska skolväsendet. Litteraturdelen som varit det andra betyget, menar Elmfeldt att man diskuterar om den inte bör läsas i en kunskapssituation som exempelvis när eleverna jobbar med en specifik historisk händelse. Tanken är att man då kan lägga till skönlitterär läsning som en del av detta arbete för att förstå den historiska kontexten.

Förlustkänslan är alltså förståelig och knuten till de starkt etablerade traditioner som svenskämnet innehar. Bortfallen kan exempelvis tänkas handla om skönlitteraturläsning eller försämrad handstil. Robin påpekar i intervjun att elevernas läsvanor blir allt sämre och anser att det är viktigt att förbättra dessa kunskaper hos sina elever. Detta gör hon exempelvis genom att ge eleverna skönlitterära verk att läsa samt skrivuppgifter som de får skicka in via mail. Det finns ytterligare en förlust som handlar om att kommunikationen mellan lärare och elever uppfattas bli sämre i och med datorers intrång i klassrummen. Skepsisen kring detta kunde exempelvis handla om huruvida omvända klassrum verkligen var ett bra arbetssätt med tanke på interaktionen mellan lärare-elever eventuellt skulle försämrats i och med inspelade föreläsningar. Främst Robin, men även Harriet, visar en till viss del skeptisk inställning gentemot arbetsmetoden. Robin påpekar att interaktionen i klassrummet försvinner när datorer

integreras i undervisningen eftersom eleverna istället chattar med folk utanför klassrummet och isolerar sig vid skärmarna.

Denna tes om en kommunikativ problematik återkommer såväl i samhället som i klassrummet. Den kan ibland formuleras genom den retoriska frågan: ”Skulle du inte föredra att prata med eleven i verkligheten istället för via datorn?” eller genom påståendet att man får ut så mycket mer både socialt och verbalt av en rak kommunikation i det *verkliga* rummet. Denna förlustkänsla rör sig alltså om en uppfattning om att man *byter ut* ansikte-ansikte mot en dator, eller en realitetsförlust, där det artificiella tränger undan det äkta och ursprungliga. I boken *mediekulturer – Hybrider & Förvandlingar*, påpekar Elmfeldt att det inte finns någon människa som teoretiskt och praktiskt intresserat sig för datormedierad kommunikation som påstått att dessa former av kommunikation skulle vara förlegade och/eller inte längre behövas (Elmfeldt 2004:80f). Som behandlats i kapitel 6 syftar alltså inte datorer och digitala medier att ersätta människomöten eller begränsa elevkontakten, utan snarare att stärka den.

7.4.1 Medieekologi: Ett möjligt förhållningssätt för svenskläraren att se på medier

Känslan av förlust kan alltså exempelvis handla om att svensklärare tycker det är sorgligt att elever inte tycker bokläsning är givande längre, men hur skulle läraren kunna agera utifrån den uppkomna situationen? Elmfeldt menar att man inte kan förneka att barn och ungdomar idag växer upp med andra förutsättningar än tidigare generationer och därför har andra och ibland fler kunskaper inom teknologiska verktyg.

Elmfeldt menar att vissa svensklärare och lärare i allmänhet tycks göra en uppdelning där man automatiserar *antingen/eller*. Istället bör man se dilemmat som många *och* som figurerar samtidigt. För att eventuellt minska eller eliminera känslan av förlust hos lärare, refererar Elmfeldt till den amerikanske kulturkonservative kommunikationsteoretikern Marshall McLuhan⁹ som började diskutera medier på 1960-talet. Han talade om en *medieekologi* och detta begrepp anser Elmfeldt att även lärare kan ha stor nytta av att förstå innebörden av. *Medieekologi* handlar om att det vid varje tillfälle existerar och verkar flera medier samtidigt. Några elever brukar papper och penna medan andra skriver på en dator, vilket är fullt naturligt och inget sätt behöver vara bättre än det andra. Det handlar helt enkelt om ett sätt att lagra och ordna information som man sedan *diskuterar* och på så vis utvecklar sin kunskap genom dialog med klasskamrater och lärare. Medieekologi innebär att man bör se medier som

⁹ Marshall McLuhan (1911-1980). Kanadensisk professor i engelsk litteratur, litteraturkritiker och kommunikationsteoretiker.

horisontella, det vill säga att de opererar samtidigt och utan en *hierarkisk rangordning* medierna emellan. Detta tänkesätt där medier likt en ekologi samverkar samtidigt, tror Elmfeldt kan underlätta tänkandet och agerandet kring mediernas existens som därmed eventuellt gör det lättare att bejaka känslan av förlust hos svensklärarna.

7.4.2 Den tryckta litteraturens vikt i intervjuade svensklärares undervisning

I vårt intervjumaterial belyser samtliga lärare det traditionsenliga ämnesinnehållet där skönlitteraturen särskilt uppmärksammades. Arbetssätten skiljer sig åt mellan samtliga intervjuade lärare. Gunilla använder sig mycket av gratistjänster på internet och låter elever läsa kapitel ur olika böcker. Flera lärare hade ett läromoment då eleverna skulle läsa en hel skönlitterär bok och därefter göra någon form av efterarbete (recension, analys, beskriva en person etcetera). Robin lägger mycket tid på att lära eleverna att läsa böcker eftersom de inte längre gör detta, samtidigt som hon upplever att elevers läsförmåga har försämrats jämfört med tidigare generationer. Oavsett om man talar för eller emot IKT, utgör den tryckta litteraturen (både läroböcker och skönlitteratur) än så länge en central roll i skolans svenskundervisning. Det var endast Gunilla och Sonja som inte ansåg sig behöva använda tryckta läroböcker i undervisningen. Erika uppger trots sin positiva inställning gentemot IKT att hon numera använder sig mer och mer av fysiska och tryckta källor i form av antologier i sin svenskundervisning än vad hon tidigare gjort. Digitala hjälpmedel har alltså inte inneburit att någon av de intervjuade lärarna frångått skönlitteraturen och alla utom en använder sig fortfarande av fysiska och tryckta läroböcker. Gunilla, Sonja, Harriet och Erika påpekar att IKT i dagsläget inte kan integreras med framgång i varje undervisningsmoment och att de då vanligtvis gått tillbaka till traditionella undervisningsmetoder.

7.5 Sammanfattning och diskussion av vilka attityder och inställningar kan urskiljas hos svensklärare och skolledning när ny teknik och nya medier integreras i svenskundervisningen?

Att döma av vårt intervjumaterial kan man urskilja att skolledningars inställningar gentemot IKT ofta tycks vara den första byggstenen att jobba utifrån för flera av de lärare som anser sig ha en välfungerande IKT-undervisning. Skolledning och kommuner behöver dock vara *aktiva* i IKT-integreringen och ut- samt fortbilda personal, ta tag i de eventuella problem som medföljer IKT, men även utveckla infrastruktur, tekniker och pedagoger. Därefter har läraren själv ett stort ansvar och kan egentligen på egen hand bestämma hur och i vilken utsträckning den väljer att jobba med teknik och virtuella miljöer i sin undervisning. Harriet, Sonja och

Erika använder IKT på ungefär samma sätt trots att de haft igång satsningarna och IKT olika länge på respektive skolor, men Erika och Sonja har kommit något längre i sitt IKT-användande.

I dagsläget är det fortfarande officiellt godtagbart att avstå IKT i och med att läroplaner och skolledningar fortfarande har lågt ställda krav gällande IKT, men både Elmfeldt och Axelsson menar att det inte är hållbart speciellt länge till. Svensklärarna har i sådana fall en intressant men också oviss framtid. Hur reagerar lärarkåren om de *tvings* på en metodik som de själva inte är bekväma med? För att lyckas genomföra detta krävs vissa uppoffringar av ekonomi och tid från både skolor och lärare.

Vid lyckade exempel på en aktiv skolledning har skolan anställda tekniker som kan lösa problem med internet, låsta datorer etcetera. Ut- samt fortbildning sker fortlöpande och dessutom den självklara byggstenen i form av tekniska förutsättningar.

Därefter erfordras även pedagoger som *vill* utveckla sina pedagogiska och didaktiska färdigheter och därigenom lära sig hur man kan använda IKT i sin undervisning. Detta var betydligt mer vanligt förekommande bland de intervjuade skolor där skolledningen varit aktiv. I de bästa exemplen av skolor finns en IKT-anda, där samtliga lärare i någon mån använder sig av det i sin undervisning och dessutom stöttar varandra i användandet. Skolor som saknar ledning med tydliga visioner i ämnet lämnar läraren helt ensam att på egen hand upptäcka vägar att gå, något som delar av svensklärarkåren inte gör än. Ämnets traditionsenliga metodik och pedagogik försvarar för många svensklärare att förändra sin undervisning och de behöver hjälp uppifrån, annars tycks många lärare strunta i att lära sig hur man kan använda sig av digitala redskap i undervisningen.

Det finns dock svensklärare som hittar vägar till IKT trots att skolledning inte fortbildar dem. Dessa lärare tycks ha ett pedagogiskt eller tekniskt intresse och utvecklar sig i sin profession även på fritiden. I allt prat om teknik är det lätt att tappa bort den pedagogiska aspekten som enligt samtliga av våra intervjuade svensklärare med positiv inställning gentemot IKT, pedagoger och även den litteratur som vi tagit del av är en stor förklaring till varför IKT bör användas i skolan och svenskundervisningen. Det är skolledning och kommuners ansvar att tillsammans med lärare skapa en *förståelse* för tekniken och framför allt pedagogiken. Vid misslyckande integreringar av digitala läromiljöer, tycks lärarna fokusera på *tekniken* inom IKT, istället för pedagogiken detsamma. Ni kan läsa mer om hur de lärarna med positiv

inställning till IKT förhåller sig till detta i kapitel 6. Där behandlas exempelvis de kommunikativa fördelar som många svensklärare ser i och med IKT.

Det förefaller vara en ambivalent situation som svensklärarna och ämnet idag befinner sig i. IKT är ett stort begrepp vars innebörd kanske är begränsad hos svensklärare oavsett attityd och kåren verkar vara splittrad i hur undervisningen bör se ut. En klar majoritet av de lärare som vi intervjuade använde sig av IKT, men i varierande utsträckning. Att döma av vårt intervjumaterial verkar undervisningen vara ganska traditionsenlig, men man använder exempelvis en videolänk för att visa någonting som kan kopplas samman till det man undervisar om. De generella förändringar som IKT inneburit tycks fortfarande ibland vara marginella och kanske inte alltid innebär någon bra förändring eller förbättring av undervisningen. Det var alltså svårt att konkret se vilken inverkan en positiv inställning till IKT hade på undervisningen. Som nämnt i kapitlets inledning är det svårt att diskutera lärare med positiv inställning gentemot IKT utan att komma in på konkreta tillvägagångssätt, alternativt de motiv som tas upp i kapitel 5.

Att ha positiv inställning till IKT, tycks inte per automatik innebära inte att undervisningen blir bättre eller sämre, precis som att en negativ inställning inte automatiskt innebär att man är en bättre, eller sämre lärare, vilket även Jedeskogs undersökning *Maila mig sen!* fastslår (2001:110f). Enligt både Elmfeldt och Axelsson är läraren i sig viktigare än de redskap den använder och oavsett inställning gentemot IKT måste man alltid fortsätta att lära sig sitt läraryrke och sina elever. Vi kan även fastslå att *alla* intervjuade lärare tycktes vara relativt nöjda, alternativt helt tillfreds med de undervisningsmetoder som de för närvarande använder sig av.

Oavsett om man är för eller emot IKT verkar det finnas nya undervisningsvägar att hitta genom digitala medier och att döma av vårt undersökningsmaterial tycks det fortfarande vara ett begränsat, men växande antal svensklärare som funnit flera av dessa. Ju mer man använder sig av IKT, desto fler av dessa vägar tycks svensklärarna hitta (därmed inte sagt att de anammar alla dessa). Alla IKT-verktyg passar inte för alla lärare och därför används IKT på många olika sätt.

Världen, landet och eleverna har förändrats mycket på 100 år och en av de frågor som vi svensklärare bör ställa oss är: Hur kan vi i vårt ämne möta förändringarna och de nya tillgångar som finns tillgängliga? Med rätt utbildning tycks det vara betydligt lättare och kanske till och med en förutsättning för att ha en positiv inställning till de nya lärverktyg som

presenteras. I dagsläget finns det många lärare som inte använder sig av IKT i sin svenskundervisning, men de verkar blir färre och färre allt eftersom fler utbildas i konkreta arbetssätt. I vilken grad de använder sig av de nya digitala redskapen varierar dock kraftigt och attitydfrågan är därför svår att dra generella slutsatser ur. Jag tror mig dock kunna se att det finns olika förhållningssätt gentemot IKT och att svensklärarkyrket i dagsläget är tillräckligt fritt för att man i ganska vid utsträckning kan anpassa sin undervisning efter sina egna visioner av vad en bra lektion innefattar och det bör finnas och ges plats åt både traditionella och digitala undervisningstillfällen.

8 Avslutning

Målet med studien har varit att försöka förstå IKT i svenskundervisningen på gymnasiet, vilka verktyg som för närvarande finns att tillgå i svenskämnet, hur verktygen och de pedagogiska metoderna fungerar samt för- och nackdelar med en IKT-integrerad svenskundervisning i jämförelse med mer traditionella undervisningsmetoder. För att lyckas med arbetet har vi fokuserat på fyra övergripande frågor: skolornas pågående 1:1-satsningar (en dator per elev), olika bakomliggande motiv och behov till IKT i svenskundervisningen, faktiska förändringar i svenskämnet, och svensklärares attityder/inställningar till IKT.

De flesta av de pedagoger som vi intervjuat, varav fem är aktiva svensklärare, är överens om att dagens 1:1-satsningar (en dator per elev) i Sveriges skolor är en förutsättning till att kunna genomföra en IKT-integrerad svenskundervisning. De problem som satsningen för med sig i initialskedet tenderar att ebba ut efter en tid då både lärare och elever vant sig vid datorerna som undervisningsverktyg. Vid aktivt och målinriktat arbete från skolledning och rektorer, där lärarkollektivet är med i planerandet tycks 1:1 integreras bättre och problemen minskar betydligt snabbare, jämfört med de skolor där tydligt ledarskap i integrerandet saknas. Hur länge dessa satsningar kommer att fortlöpa eller hur dess utformning kommer att se ut framöver kan vi bara spekulera i. Däremot är 1:1 en ekonomisk kostnad som i framtiden kanske kommer bli onödig i och med att datortillgången ökar i hela samhället, privat som offentligt.

Under våra intervjuer framkom tydliga attityder och inställningar hos svensklärarna i hur de förhåller sig till den pågående förändringen i svenskämnet som nu sker, från en traditionell undervisning till en som även inbegriper IKT. Vi fick under intervjuerna även intryck av att svensklärarna ibland känner kravfyllda tryck från olika håll, både uppifrån och nedifrån, på att

lyfta in IKT i svenskundervisningen. Dessa olika tryck, vilka även innefattar ett kollegialt tryck, kanske resulterar i uppdelningar inom läraryrket där det tidsenliga och nya ses som framåtsträvande och det traditionsenliga ses som bakåtsträvande, det vill säga att det sålunda existerar uttalade, men även outtalade värderingar inom den pedagogiska världen.

Svensklärare tycks ibland vilja framhäva sin egen undervisning som fullt god och tillräcklig för eleverna och ser därför ingen nytta i att pröva andra pedagogiska metoder. På sätt och vis kan detta förhållningssätt försvaras genom skolans styrdokument som enligt vår analys uppvisar få konkreta krav på *hur* undervisningen ska bedrivas. Däremot kan det konstateras att det föreligger ett samhälleligt motiv vilket härrör ur en övergripande samhälllig och politisk kontext, och det är detta som en lärare syftar på när den nämner ”den digitala religionen”. Om man går djupare och försöker förstå IKT-integreringen ur elevernas perspektiv visar vår studie att de unga individerna verkar påverkas och ta intryck av skärmkulturens medier i en multimodal språkkultur där texter, bilder och ljud samspelar. Enligt dagens medieforskare finns många signaler som visar att denna påverkan förändrar de kognitiva processerna hos dessa individer, och detta ser vi i vår studie som ett socialiserat behov och menar att svensklärarna har ett ansvar att förhålla sig till ett eventuellt pågående generationsskifte.

Vidare verkar en lyckad IKT-integrering ge ett slags resultatmotiv, vilket blir tydligt då man tar del av de IKT-verktyg och metoder som vi identifierat i vår undersökning. Svensklärarna talar om flera undervisningsfördelar med användandet av molntjänster som delade dokument (direkthet och transparens), bloggar samt införandet av flippade klassrum (som kan resultera i mera tid för lärarstöd), gamification och digital läsning. Om läraren lyckas hantera detta rätt, vilket kan ta lång tid som enskild lärare att komma fram till, visar det sig bland annat ge mer motiverade och aktiva elever. En förklaring verkar ligga i lärarens förhållningssätt till eleverna vilket innebär en individanpassad undervisning där varje elevs unika förutsättning och behov sätts i fokus. Dessutom upplever eleverna, enligt några av de intervjuade svensklärarna, en förbättrad dialog mellan lärare och elever genom de nya medierna, vilket ökar elevens positiva inställning till skolan och läraren. Ett par av svensklärarna uttrycker dock en oro att de nya medierna däremot minskar dialogen mellan lärare och elever. Frågan är hur man ser på dialogen som form. Den traditionella synen på en dialog mellan två människor tenderar att fokusera på det fysiska mötet. Eleverna i en IKT-integrerad svenskundervisning upplever dock en ökande dialog och kontakt med sina lärare trots att det fysiska mötet inte alltid ökar. Däremot ökar dialogerna genom de nyare medierna i form av snabb och direkt

återkoppling (meddelanden, kommentarer, chatt), och detta kan vara en förklaring till de unga elevernas upplevelse av en större kontakt med skolan och lärarna i och med en IKT-integrerad svenskundervisning.

Den pågående digitaliseringen har utfallit i en ambivalent situation, där lärarkåren verkar vara splittrad. Den ena gruppen talar om skolans del och ansvar i det alltmer digitala samhället, medan andra bland annat hänvisar till en förlust av något som tycks ha med en ämnestradition att göra. Uppdelningen verkar ibland leda till en diskurs, där extremfallen av båda parter är sina egna teorier så trogna att de glömmer egenkritik och istället forcerar sin undervisning i tron om att det är just den som på något vis är *absolut* bäst lämpad. Samtliga av våra intervjuade svensklärare uppvisar skiftande kunskaper vad gäller de nya digitala medierna och detta verkar ha betydelse för förmågan att integrera IKT i sin undervisning. De lärare som har integrerat IKT i sin undervisning talar mer om pedagogiska fördelar, medan de som inte har kunskap i de nya digitala medierna verkar fokusera på tekniken i sig.

Oavsett om svenskläraren befinner sig i något av extremlägren, det vill säga är fast i ämnets traditioner eller i de digitala miljöerna, bör man förhålla sig kritisk och öppen till de resurser som finns att tillgå. Det handlar om att ifrågasätta sig själv, sin undervisning och kraven ovanifrån, men detta måste göras utifrån ett brett underlag av kunskaper och erfarenheter. De lärare som lyckas bäst verkar vara de som vågar utmana sig själva och inte ser någon förlust i att misslyckas med vissa lektioner, utan snarare ser det som ett fall framåt för att närma sig en bättre undervisning. Digitaliseringen handlar inte om lärares behov eller tekniken i sig, utan om *elevernas* behov.

Slutsatserna vi kan dra av denna studie är att vinsterna med en *lyckad* integrering av IKT i svenskämnet verkar ge mer flexibla och effektiva undervisningsmetoder med mer motiverade och aktiva elever, samt sannolikt förbättrade skolresultat. Eftersom skolresurserna är begränsade finns dock en risk att se IKT-verktygen som en möjlighet att spara pengar och därigenom styra verksamheten mot en negativ individualisering där eleverna får ta ett för stort eget ansvar för sina studier. Både de traditionella undervisningsmetoderna och IKT-verktygen behövs idag för en fullödig svenskundervisning där den aktuella gruppen och de individuella eleverna får styra vilken pedagogisk metod och vilka verktyg som bäst passar för det aktuella undervisningstillfället i svenskämnet.

Källförteckning

- Alexandersson, Lizette & Mattson, Ulf (2012). *IKT:s roll i litteraturundervisning*. Examensarbete. Malmö högskola.
- Cervin, Elisabeth (2012). *Forskare tveksamma till datorn*. Lärarnas nyheter. Hämtad 2013-04-15 från <http://www.lararnasnyheter.se/specialpedagogik/2012/04/02/forskare-tveksamma-datorn>
- Elmfeldt, Johan & Erixon, Per-Olof (2007). *Skrift i rörelse - Om genrer och kommunikativ förmåga i skola och medielandskap*. Bokförlag Symposion. Folke-Fichtelius, Maria (red.) (2009). *Lärande och IT*. Stockholm: Carlson Bokförlag.
- Folke-Fichtelius, Maria (red.) (2009). *Lärande och IT*. Carlsson Bokförlag: Stockholm
- Greczanik, Liza (2007). *Bloggen möter undervisningen – konkreta metodiska tips*. Natur & Kultur.
- Hayles, N. Katherine (2007). *Hyper and Deep Attention: The Generational Divide in Cognitive Modes*. MLA Journals: Profession 2007.
- Jedekog, Gunilla (2001). *Maila mig sen! – Lärarintentioner och förändrade gränser för elevers arbete*. Linköping: Linköpings Universitet, UniTryck
- Johansson, Markus (2010). *Dator- och TV-spels pedagogiska plats – några lärares och elevers syn på dator- och TV-spel i svenskundervisningen*. Examensarbete. Malmö högskola.
- Holmberg, Claes-Göran & Svensson, Jan (red.) (2004). *Mediekulturer - Hybrider & Förvandlingar*. Carlsson Bokförlag: Falun
- Nygren, Else (2008). *I huvudet på Nintendogenerationen*. Svenskläraryrkeförbundet årsbok, 2008.
- Nygren, Else & Larsson, Anders (2011). *Vår tids studentrevolt är historiskt dramatisk*. Hämtad 2013-03-07 från <http://www.newsmill.se/node/18903>
- Olin-Scheller, Christina (2008). *Såpor istället för Strindberg*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB
- Regeringskansliet (2011). *It i människans tjänst – en digital agenda för Sverige*. Näringsdepartementet. Hämtad 2013-03-07 från <http://www.regeringen.se/sb/d/14375>
- Reneland-Forsman, Linda (2011). *Problematisk frånvaro av digital kompetens i lärarutbildningen*. I Utbildning & Lärande 1/2011. Högskolan i Skövde.
- Riis, Ulla (red.) (2000). *IT i skolan mellan vision och praktik – en forskningsöversikt*. Skolverket.
- Skola och samhälle S.O.S. (2011). *Pontus Sundén: Individualiserad eller individanpassad? Björklund blandar ihop begreppen*. Hämtad 2013-03-19 från <http://www.skolaochsamhalle.se/flode/skola/pontus-sunden-individualiserad-eller-individanpassad-bjorklund-blandar-ihop-begreppen/>
- Skolverket (2011). Läraplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011. Hämtad 2013-03-17 från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2705>

- Skolverket (2011). Pressmeddelande 2011-06-28. *Måttliga datoranvändare bäst på att läsa på nätet*. Hämtad 2013-03-20 från http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/arkiv_pressmeddelanden/2011/mattliga-datoranvandare-bast-pa-att-lasa-pa-natet-1.148122
- Skolverket (2011). *Eleverna och nätet - PISA 2009 om 15-åringars förmåga att söka, läsa och värdera digital information*. Hämtad 2013-03-20 <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2607>
- Skolverket (2012). *Lärarroll stärks vid 1:1-satsningar*. Hämtad 2013-03-01 från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/itiskolan/kollakallan/forskning/unosuno-1.166297>
- Skolvärlden (2013). Nr 2, februari 2013. Lärarnas riksförbund.
- European Schoolnet (2013). *Survey of Schools: ICT in education – Benchmarking access, Use and Attitudes to Technology in Europe's schools*. Hämtad 2013-04-15 från: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/dae/itemdetail.cfm?item_id=9920
- Säljö, Roger (2005). *L.S. Vygotskij – forskare, pedagog och visionär*. I *Boken om pedagogerna*. Stockholm: Liber.
- Ung kommunikation (2011). *Ung kommunikation – och sen då? Landskapet för undervisning och lärande förändras*. Hämtad 2013-02-15 från http://www.ungkommunikation.se/documents/ungkommunikation/documents/ungkommunikation/ungkommunikation_slutpublikation.pdf
- Utbildningsstyrelsen (2013). *IT-kompetensen i finländska skolor släpar efter*. Hämtad 2013-04-18 från http://www.oph.fi/startsidan/102/0/it-kompetensen_i_finlandska_skolor_slapar_efter
- Örebro universitet (2013). *Unos Uno årsrapport 2012*.